

transfer

VAKBLAD OVER INTERNATIONALISERING IN HET HOGER ONDERWIJS

Special Brazilië

nuffic

3

jaargang 16 | december 2008

SER-VOORZITTER RINNOOY KAN OVER NIEUW INTERNATIONALISERINGSBELEID | 'HARDE KNIP' MOET MOBILITEIT BEVORDEN | ONDERWIJSCRISIS IN DUITSLAND | DIS TREKT MEER BEZOEKERS DAN OOIIT | UNIVERSITEITEN COMMITTEREN ZICH AAN EEN LEVEN LANG LEREN

Transfer is een onafhankelijk vakblad voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs en onderzoek.

Transfer is ook online:
www.transfermagazine.nl.

Transfer is een uitgave van de Nuffic, de Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs. Verschijnt negen keer per jaar.

Redactie

Els Heuts (hoofdredacteur),
Gerben Hoetink (webredacteur) en
Annelieke Slappendel

Aan dit nummer werkten mee

Annemieke Bosman, Theo Bovens,
Rob Burkhard, Kieran Kaal, Ornella Porcu,
Martine Postma, Evert-Jan Quack,
Klari Simonet, Robert Visscher

Beeld

Caro Bonink, Dolph Cantrijn/HH, Ricardo
De Mattos/iStockphoto, Ronald van den
Heerik, Evelyne Jacq/HH, Kieran Kaal,
Jules Leenders, New York Times/HH,
Norbert van Onna, Ton Poortvliet/HH, Jens
Schlueter/AFP Photo/DDP, Won Tuinema

Redactieraad

Rieke van Bijleveld (ITC), David Bohmert
(Nether), Patrick Cramers (Codarts),
Madeleine Gardeur (Rijksuniversiteit
Groningen), Frans Godfroy (Delta), Joep
Huiskamp (Technische Universiteit
Eindhoven)

Redactieadres

Nuffic, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag,
tel. 070 – 426 0126 / 426 0144 / 426 0122
fax 070 – 426 0399
e-mail: eheuts@nuffic.nl,
ghoetink@nuffic.nl, aslappendel@nuffic.nl
Website: www.transfermagazine.nl

Abonnementen

Transfer is gratis verkrijgbaar.
Geïnteresseerden kunnen zich voor
een gratis abonnement aanmelden via
www.ikabonneermij.nl/transfer,
bellen naar DUO-tijdschriftenservice
030 – 263 1089 of een e-mail sturen naar
info@ikabonneermij.nl.

Abonnementenadministratie

DUO-tijdschriftenservice, Postbus 681,
3500 AR Utrecht, tel 030 – 263 1089

Advertenties

Bureau van Vliet, tel 023 – 571 4745

Vormgeving en lay-out

Sabrina Luthjens BNO en Brigitta Opstal
(www.makingwaves.nl)

Druk

Drukkerij Deltahage, Den Haag

Overname artikelen

Het overnemen en vermenigvuldigen
van artikelen uit *Transfer* is slechts
geoorloofd na schriftelijke toestemming
van de hoofdredactie.

Foto omslag

De suikerbaai in Rio de Janeiro.
Foto: iStockphoto

Transfer 4, jaargang 16, verschijnt op
16 januari 2009

transfer

Tien nieuwe universiteiten

Het belang van een leven lang leren wordt al jaren met de mond beleden. Niet zo vreemd want de vraag naar kennis neemt alleen maar toe. Maar de praktijk is dat in de collegebanken toch vooral jonge mensen zitten. Het was dan ook een historisch moment toen de Europese universiteitenkoepel eind oktober een actieplan presenteerde waarin zij zich vastlegt op hoger onderwijs op maat. Universiteiten moeten zo ingericht worden dat iedereen die dat wil en kan er hoger onderwijs kan volgen. Aan het verzorgen van onderwijs aan mensen met een verschillende achtergrond, leeftijd en behoefte hangt niet alleen een fiks prijskaartje, het zou ook een enorme cultuuromslag impliceren voor de huidige witte, elitaire bolwerken. In dit nummer van *Transfer* leest u meer over deze opmerkelijke stap en de gevolgen daarvan. Aandacht ook voor onze oosterburen. In Duitsland woedt een felle discussie over de kwaliteit van het hoger onderwijs. Wetenschappers spreken van een grote crisis met als oorzaken de invoering van de bachelor-masterstructuur en recente bezuinigingen. "Duitsland wordt nooit meer zo goed als in de gouden tijden. We hebben te veel achterstand opgelopen", constateert de woordvoerder van het *Hochschulverband*. Een gevolg van deze crisis is dat steeds meer Duitse studenten hun heil in Nederland zoeken. Ons land is verreweg de populairste buitenlandse bestemming voor hen. Centraal in deze *Transfer* staat Brazilië. Het land, dat het al geruime tijd economisch voor de wind gaat, maakt veel werk van het hoger onderwijs. Voor 2010 wil president Lula tien nieuwe universiteiten uit de grond stampen. Brazilië werkt al jaren intensief samen met Frankrijk en Duitsland en wil ook graag met Nederland de banden aanhalen. De Nederlandse instellingen die met Brazilië samenwerken, zijn enthousiast over de hoge kwaliteit van onderwijs en onderzoek en de mogelijkheden die het land biedt. Maar het Nederlandse hogeronderwijs heeft Brazilië nog niet echt op het netvlies. De opening van een Neso-kantoor in hoofdstad Brasilia in december en het Focusjaar Brazilië in 2009 zullen dat wellicht veranderen.

ELS HEUTS

eheuts@nuffic.nl

24-42 Thema: Brazilië

Brazilië is door de Nuffic uitgeroepen tot Focusland 2009. Een jaar lang staat hogeronderwijsamenwerking met het Latijns-Amerikaanse land straks in de schijnwerpers. Transfer neemt met een Brazilië-special alvast een voorschot op het focusjaar. Lees alles over het Braziliaanse hoger onderwijs, bestaande samenwerkingsverbanden met Nederland en de kansen voor Nederland om de banden verder aan te halen.

8 'Bedrijven betalen niet mee aan hoger onderwijs'

Het belang van internationalisering is onomstreden, zegt Alexander Rinnooy Kan. Ook bedrijven hebben volgens de voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER) grote behoefte aan meer getalenteerde buitenlanders. "Maar er moet niet te makkelijk worden gezegd: 'dit is in het belang van bedrijven, dus moeten ze er ook in investeren.'"

21 Universiteiten committeren zich aan een leven lang leren

Europese universiteiten gaan zich serieus toeleggen op een leven lang leren. Dat bleek eind oktober op de herfstconferentie van de EUA in Rotterdam. De Europese universiteitskoepel presenteerde een heus actieplan om de instellingen in te richten op een leven lang lerende studenten. Een historische stap, vonden bezoekers en sprekers.

En verder

2 Colofon en redactioneel 4 Nieuwsberichten 11 'Harde knip' moet mobiliteit bevorderen
 12 Onderwijs crisis in Duitsland 15 Column Theo Bovens 16 Fotoreportage Day of the international student
 18 Ex-studentenleider Koen Geven over Bologna 43 Agenda

Angst voor belangenverstrengeling nekt Noorda

De Zwitser Jean-Marc Rapp wordt de nieuwe voorzitter van de European University Association

Jean-Marc Rapp, de toekomstige voorzitter van de EUA.

Foto: Ronald van den Heerik

(EUA). Hij kreeg vorige maand, tijdens de EUA-conferentie in Rotterdam, 65 procent van de 205 uitgebrachte stemmen en versloeg daarmee zijn Nederlandse opponent, VSNU-voorman Sijbolt Noorda.

In de algemene vergadering was heftig gediscussieerd over het feit dat Noorda het EUA-voorzitterschap wilde combineren met zijn werk voor de Nederlandse universiteiten. Dat vertelde de huidige voorzitter, Georg Winckler, na afloop. Leden van de EUA vreesden voor belangenverstrengeling. Hun voorzitter kan wel tegelijkertijd rector zijn van een universiteit, maar het is ongebruikelijk dat hij meerdere

instellingen vertegenwoordigt. Ook culturele factoren speelden volgens Winckler mee: Zuid- en Oost-Europese landen voelen zich mogelijk meer verwant met de Franstalige Rapp. Noorda zelf schrijft de overwinning van de Zwitser vooral toe aan diens bekendheid binnen de EUA. Rapp, voormalig rector van de universiteit van Lausanne en oud-voorzitter van de *Rectors' Conference of Swiss Universities*, zit al sinds 2005 in het EUA-bestuur en werd een jaar geleden vice-voorzitter. Noorda toonde zich niet verslagen. "Ik ben opgelucht dat ik nu meer tijd heb voor andere dingen." (AS)

Selectie Saoedi's voldoet niet aan eisen Gedragscode

De Saoedische studenten die in Nederland geneeskunde studeren, beheersen het Engels onvoldoende. 81 procent van de tweede lichting studenten in Maastricht, voldoet niet aan de taaleisen zoals die in de Gedragscode Internationale Student is vastgelegd. In Groningen scoort 31 procent onder de vereiste 5,0 IELTS.

Dat blijkt uit een onderzoek van de Landelijke Commissie Gedragscode Internationale Student. De commissie velst een hard oordeel over de gang van zaken rond de werving en selectie van en het onderwijs aan Saoedische studenten geneeskunde in Maastricht en Groningen. Zij vindt het onaanvaardbaar dat studenten die niet aan de taaleisen voldoen, toch een verblijfsvergunning krijgen van de IND. Ook het onderwijstraject mist volgens de commissie een wettelijke basis waardoor de rechtspositie van de studenten 'zorgwekkend' is.

Een ander heikel punt is de duur van het voorbereidend jaar en de daaraan gekoppelde verblijfsvergunning van maximaal een jaar. In het geval van de Saoedische studenten duurt de voorbereidende fase vaak langer dan een jaar en zouden ze formeel geen recht hebben op een verblijfsvergunning.

Aanleiding voor het onderzoek van de commissie was de berichtgeving in een aantal media waaronder *Transfer* over de perikelen rond de Saoedische studenten. In februari 2007 kwam de eerste groep naar Nederland, in maart 2008 volgde de tweede lichting. Tegen betaling van een jaarlijks collegegeld van 32.000 euro, volgen zij eerst een voorbereidend jaar. Daarna kunnen zij instromen in een voor hen op maat gemaakt vierjarig programma. (EH)

Internationaliseringsagenda: kwart studenten de grens over

Instellingen die opleidingen aanbieden in het buitenland, mogen in de toekomst Nederlandse diploma's uitreiken. Verder moet de buitenland-ervaring van de Nederlandse student flink toenemen: 17 procent beschikt daar nu over. In 2013 moet dat 25 procent zijn. Dat schrijft minister Plasterk in de langverwachte internationaliserings-agenda getiteld *Grenzeloos Goed*.

Stimuleren en faciliteren van internationalisering is wat Plasterk beoogt. Hij trekt de komende vijf jaar 8 miljoen euro uit om buitenlandse stages aan te moedigen. Daarnaast reserveert hij 8,6 miljoen voor docenten die een beperkte periode in het buitenland willen lesgeven. Excellentie staat hierbij centraal. Met landen waar onderzoekers of instituties moeilijk toegang krijgen, ondersteunt de overheid bilaterale samenwerking. Plasterk noemt China als voorbeeld.

De komst van buitenlandse studenten naar ons land draagt bij aan het ontstaan van een *international classroom*, waarin Nederlandse studenten kennismaken met andere culturen. Plasterk wil ook dat stimuleren en laat daarom het idee van een *international mind fund* uitwerken. Dat houdt in, dat Nederlandse banken geld lenen aan studenten van buiten de Europese Economische Ruimte en de overheid garant staat.

Het ministerie gaat de ervaringen en oordelen van buitenlandse studenten nauwlettend volgen. In de komende vijf jaar wordt 2,8 miljoen uitgetrokken om deze groep beter te faciliteren. Daarnaast wil de minister *best practices* verzamelen van dienstverlening aan buitenlandse studenten en onderzoekers. De Tweede Kamer behandelt de internationaliseringsagenda op 8 december. (AS)

Plasterk bezoekt Neso Beijing

Het zijn drukke tijden voor Neso Beijing. Nog nauwelijks bekomen van een conferentie in Chengdu, ontving het Nederlandse onderwijskantoor in China de Amsterdamse burgemeester Cohen – met een delegatie van veertig man – en Onderwijsminister Plasterk, die tien personen in zijn kielzog had.

Plasterk bracht begin november een vierdaags werkbezoek aan China. “Hij was erg geïnteresseerd in onze vier campagnes”, blikt directeur Jacques van Vliet tevreden terug. Een daarvan is de *Go West*-campagne, die Nederlandse instellingen warm moet maken voor samenwerking met universiteiten in het westen van China.

“Vrijwel iedereen gaat naar Beijing of Shanghai en komt daar achteraan de rij”, legt Van Vliet uit. “Dat, terwijl de Chinese regering veel geld stopt in de ontwikkeling van het westen. Daar liggen 25 van de ongeveer 120 Chinese topuniversiteiten.”

Tijdens de conferentie eind oktober in Chengdu hadden vertegenwoordigers van tien Nederlandse universiteiten en hogescholen ontmoetingen met dertien potentiële

partnerinstellingen. “Er is al sprake van individuele *matchmaking*”, zegt de Neso-directeur. Begin 2009 brengen de Chinezen een bezoek aan Nederland. De drie andere campagnes zijn het beursprogramma *Orange Tulips*, de ‘alumnus van het jaar’-verkiezing en *Study in China*. (AS)

Tom van Veen van de Universiteit Maastricht tijdens de matchmakingconferentie van Neso Beijing.

Parlement eens met miljoenen voor Erasmus Mundus II

Het Europees Parlement heeft ingestemd met de verlenging van Erasmus Mundus. Voor de tweede fase – van 2009 tot 2013 – is 950 miljoen euro beschikbaar. Ook promovendi gaan deel uitmaken van het programma.

Net als Erasmus Mundus I heeft de tweede fase tot doel samenwerking tussen internationale universiteiten te bevorderen en het hoger onderwijs in de Europese Unie te promoten. Daarvoor wordt nu vier keer zo veel geld uitgetrokken. Twee belangrijke pijlers van Erasmus Mundus blijven in stand: gezamenlijke studieprogramma's waarbij instellingen uit minstens drie verschillende Europese

landen betrokken zijn en beurzen voor excellente studenten van buiten Europa.

Erasmus Mundus II voegt daar extra mogelijkheden aan toe. Ging het aanvankelijk slechts om gezamenlijke masterprogramma's, nu komen er ook *joint* PhD's. Bovendien maken ook Europese studenten voortaan kans op een beurs. Nu profiteren vooral studenten uit Azië van Erasmus Mundus.

In de eerste fase hebben ruim 6.000 niet-Europese studenten in Europa een titel gehaald. Meer dan driehonderd universiteiten deden al aan Erasmus Mundus-programma's mee. De Raad van Ministers moet het vervolg overigens nog goedkeuren. (AS)

Design Academy krijgt 1 miljoen voor internationale activiteiten

Internationale topexperts aantrekken en workshops of summerschools opzetten. Dat is de Design Academy in Eindhoven van plan te doen met een deel van de 1 miljoen euro die de hogeschool vanaf nu jaarlijks van minister Plasterk krijgt.

Het bedrag is onderdeel van de 4 miljoen euro die de minister

van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen tot en met 2012 uittrekt voor internationale excellentie in de cultuursector. Het Koninklijk Concertgebouw Orkest en het Mauritshuis ontvingen daarvan elk al anderhalf miljoen. De academie wil het geld ook gebruiken om internationaal een

voortrekkersrol te gaan vervullen bij het koppelen van de ontwerpopleiding aan ambacht en traditionele industrie. In samenwerking met kunst- en designopleidingen in Helsinki en Tallinn stelde Eindhoven al een curriculum op waarbij folklore als uitgangspunt diende voor nieuwe ontwerpen.

Met het overige deel van het bedrag wordt verder geïnvesteerd in duurzaamheid. Aandacht voor de maatschappelijke rol van ontwerpers, met oog voor milieu en een duurzame samenleving, maakt de Design Academy volgens Plasterk internationaal toonaangevend. De minister wil de academie de kans geven die spilfunctie te versterken. De internationale reputatie van de hogeschool blijkt ook uit het predicaat 'School of Cool' dat *Time Magazine* de Eindhovenenaars in 2007 toekende. (AS)

De Design-Academy in Eindhoven wil internationaal een voortrekkersrol gaan spelen.

Foto: Norbert van Omma

Koningin Beatrix ontmoet vluchteling-studenten tijdens de viering van het 60-jarig bestaan van de UAF die begin november plaatsvond.

Foto: UAF

Lubbers: maak van vluchteling kennismigrant

Onorthodox beleid is noodzakelijk in de *battle for brains*. Geef vluchtelingen bij hun afstuderen een verblijfsvergunning en nodig daarnaast nog eens 250 slimme vluchtelingen uit. Dat zei Ruud Lubbers bij het zestigste verjaardagsfeest van de stichting voor vluchteling-studenten UAF, waarvan hij voorzitter is.

Jaarlijks studeren met hulp van het UAF ongeveer 250 vluchtelingen af in het hoger onderwijs. Bevinden zij zich nog in een asielprocedure, dan kunnen ze zich nu niet kwalificeren als kennismigrant. Tenzij ze eerst terugreizen naar hun land van herkomst. Een “malle regel”, vindt Lubbers, die hij graag beëindigd zou zien. “Wij hebben deze talentvolle mensen dringend nodig. Beloon hun studieprestaties met een verblijfsvergunning!” Het UAF kan volgens Lubbers nagaan of vluchtelingen goed geworteld zijn in Nederland en een zo waardevolle bijdrage leveren aan onze samenleving, dat ze zouden moeten blijven.

Lubbers wil daarnaast nog eens 250 op kennis en motivatie geselecteerde vluchtelingen uitnodigen, “zodat hun en ons de ontorende irreguliere praktijken bespaard blijven”. Daarbij moet vaststaan dat repatriëring of opvang in de eigen regio niet goed mogelijk is. Ook wil het UAF opkomen voor wetenschappers die bedreigd worden in hun academische vrijheid. (AS)

Buitenlands nieuws

Studenten op de barricades

Met hoorcolleges in de open lucht en massale demonstraties – soms in ondergoed – hoopten Italiaanse studenten eind oktober de regering-Berlusconi van grootschalige hervormingen te weerhouden. Tevergeefs. Een van de maatregelen waarmee de senaat heeft ingestemd, is dat het hoger onderwijs slechts eenvijfde van het personeel dat met pensioen gaat, mag vervangen.

Ook in Groot-Brittannië voerden studenten actie. Onder het motto ‘studenten in het rood’ werd begin november geprotesteerd tegen hoge studiekosten. De *National Union of Students* (NUS) wil collegegeld afschaffen en een landelijk beurzensysteem instellen, gebaseerd op wat studenten nodig hebben in plaats van waar zij studeren. Nu houden studenten een schuld van gemiddeld ruim 30.000 euro over aan hun studie, aldus de NUS.

Duitsers vluchten voor collegegeld

Collegegeld weerhoudt Duitse jongeren ervan te gaan studeren. Dat blijkt uit een onderzoek in opdracht van het Duitse ministerie van Onderwijs. In 2006 zouden 6.000 tot 18.000 jongeren van een studie hebben afgezien vanwege het collegegeld dat toen werd ingevoerd in Nedersachsen en Nordrhein-Westfalen, en aangekondigd in nog vijf deelstaten. Vooral vrouwen en kinderen uit minder hoogopgeleide gezinnen werden afgeschrikt.

Van de (aankomende) studenten ontvluchtte 6 procent de eigen bijdrage door een hogeschool te kiezen die geen collegegeld vroeg. Voor een derde van de Duitsers die in 2007/2008 aan een studie begon, was het ontbreken van collegegeld een belangrijke reden om voor een bepaalde instelling te kiezen, blijkt uit een andere studie.

‘Bologna-proces’ in Oost-Afrika

Oost-Afrika is bezig aan een eigen ‘Bologna-proces’. Het hoger onderwijs in Kenia, Oeganda en Tanzania wordt geharmoniseerd. Om te beginnen komt er op korte termijn een gemeenschappelijk curriculum voor studies als geneeskunde, techniek en landbouw. Een ontwerp daarvoor is klaar, melden de *Daily Nation* en *the Standard*.

Uiteindelijk moet het *Credit Accumulation and Transfer System Project* niet alleen leiden tot studentenmobiliteit tussen de drie landen, maar ook tot het ontstaan van een Oost-Afrikaanse hogeronderwijsruimte. Dat zegt de Keniaanse secretaris-generaal van wetenschap en technologie Crispus Kiamba volgens *the Standard*. Ook obstakels als studentenvisa zullen dan worden weggenomen. Maar om studenten daadwerkelijk naar het buitenland te krijgen, zijn vooral kwaliteitswaarborgen nodig, erkent Kiamba. Vóór het instorten van de Oost-Afrikaanse gemeenschap in 1977 was er volgens de *Daily Nation* sprake van vrij verkeer van studenten en personeel tussen de drie landen. Daarna volgde elk land zijn eigen hogeronderwijsagenda. (AS)

SER-VOORZITTER ALEXANDER RINNOOY KAN
ZIET FINANCIËLE KANT VAN
INTERNATIONALISERING ALS OVERHEIDSTAAK

**‘Bedrijven betalen
niet mee aan
hoger onderwijs’**

Dat bedrijven belang hebben bij meer internationaal talent in Nederland, staat voor Alexander

Rinnooy Kan vast. Maar dat betekent volgens de voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER)

niet dat het bedrijfsleven moet meebetalen aan beurzen.

Alexander Rinnooy Kan (1949) is het er volstrekt mee eens dat er meer aandacht moet komen voor internationalisering. “Het belang daarvan is onomstreden”, zegt de voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER). Ook vindt hij dat er meer moet worden gedaan om excellente studenten naar Nederland te halen. Wat dat betreft zit Rinnooy Kan geheel op één lijn met Nuffic-directeur Sander van den Eijnden.

Wie de kosten voor die inspanningen zou moeten betalen, daarover verschillen de twee van mening. Van den Eijnden pleitte in een van de vorige nummers van *Transfer* voor een gezamenlijke aanpak door overheid, hoger onderwijs en bedrijfsleven. Bedrijven zouden onder meer moeten meebetalen aan beurzen voor talentvolle buitenlandse studenten. Bij dat laatste plaatst Rinnooy Kan vraagtekens. “Het vrij principiële standpunt van het bedrijfsleven is altijd geweest dat het niet meebetaalt aan het hoger onderwijs. Bedrijven voelen zich verantwoordelijk voor scholing van hun werknemers, maar niet voor het voortraject. Dat zien zij als een zaak van de overheid. Dat uitgangspunt maakt het lastig om te stellen dat het bedrijfsleven zich medeverantwoordelijk moet voelen voor een nieuwe internationaliseringsstrategie.”

Het argument dat internationaal talent van belang is voor de kenniseconomie en dus ook voor het bedrijfsleven, vindt Rinnooy Kan niet steekhoudend. “Er is ook een gezamenlijk belang bij goed primair en secundair onderwijs. Maar dat betekent niet dat iedereen daar in gelijke mate aan moet meebetalen. Er moet niet te makkelijk worden gezegd: dit is in het belang van bedrijven, dus moeten ze er ook in investeren. Ondernemingen zullen dat alleen doen als ze een direct zichtbaar belang erbij hebben. Maar ze hebben veel minder de neiging om te zeggen: hier heb je een paar miljoen, probeer maar wat te internationaliseren.” De SER-voorzitter wijst erop dat de private sector zich al heeft gecommitteerd – ook financieel – aan een aantal maatregelen uit de Kennisinvesteringsagenda van het

Innovatieplatform, bijvoorbeeld op het gebied van het beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderzoek.

Enorme markt

De bereidheid om mee te denken over internationalisering is volgens Rinnooy Kan, in 2007 door *de Volkskrant* uitgeroepen tot invloedrijkste Nederlander, op veel fronten aanwezig. Een interessante vraag is volgens hem op welk niveau je dit moet organiseren. “Wij, als SER, hebben in ons migratieadvies ervoor gepleit een aantal barrières voor kennismigranten weg te nemen. Dat is voor een belangrijk deel gebeurd. Nu is de individuele universiteit aan zet om actief te werven op de enorme markt van buitenlands talent. India is natuurlijk een aantrekkelijk land vanwege de Engelse taal en het enorme aanbod. Ik hoorde het verhaal van 5.000 promotieplaatsen op 500.000 kandidaten. Die zullen niet allemaal superslim zijn, maar er blijven genoeg geschikte mensen over die geïnteresseerd zijn in een promotie aan onze heel goede universiteiten.”

Moet je het daarbij als overheid laten, of moet er toch wat meer gecoördineerd worden om buitenlands talent te werven, vraagt Rinnooy Kan zich hardop af. Inmiddels heeft het Innovatieplatform, waarvan de SER-voorzitter ook deel uitmaakt, het onderwerp op de agenda gezet. Een *taskforce* publiceert eind januari een plan van aanpak om duizend extra internationale toppromovendi naar Nederland te halen. “Het Innovatieplatform vindt dat het aantal buitenlandse promovendi bescheiden is. En dat is verrassend omdat de voorzieningen in Nederland heel goed zijn. Ze krijgen hier een mooier inkomen dan in elk ander land ter wereld. Wij denken dat hun aantal omhoog kan.” Maar is Nederland wel aantrekkelijk genoeg voor buitenlands talent? “Dat is een punt van zorg omdat we onze taal niet mee hebben”, erkent Rinnooy Kan. “Engeland, Amerika en Ierland hebben wat dat betreft een enorme voorsprong. Daarom is het belangrijk

dat we goede voorzieningen hebben, aantrekkelijke programma's met maximale kwaliteit en een goede en verstandige werving. Op die terreinen is zeker wat te verbeteren. En dat moet ook, want de concurrentie wordt steeds heviger en studenten weten dat ze in trek zijn. Ze worden kritischer en vallen niet flauw van dankbaarheid bij een eerste voorstel. Dit is een concurrentieslag waar Nederland winnend in moet willen zijn."

Gevoelig

Ook ontwikkelingssamenwerking biedt volgens Rinnooy Kan mogelijkheden om buitenlands talent hier te laten studeren. "Niet alleen universiteiten moeten meer buitenlandse promovendi trekken, ook bij de hogescholen moet het aantal internationale studenten toenemen", betoogde hij tijdens de opening van het studiejaar aan de Saxion Hogeschool in Deventer. "Een van de interessantste routes die meer verkend en gestimuleerd zouden moeten worden, is dat meer studenten uit ontwikkelingslanden hier komen studeren en dat hun kennis daarna ten goede komt aan hun land van herkomst. Dat ligt wat gevoelig, want je kunt deze mensen niet dwingen terug te gaan. Maar je kunt dat wel stimuleren, bijvoorbeeld door het financieel aantrekkelijk te maken en door afspraken te maken met het land van herkomst. Ik ben ervan overtuigd dat je door middel van deze circulaire migratie op een buitengewoon effectieve manier ontwikkelingssamenwerking bedrijft. Ik vind het alleszins passend als het geld dat hiermee gemoeid is, door Ontwikkelingssamenwerking wordt betaald." Via het NFP-programma stelt minister Koenders voor de periode 2009-2012 al zo'n 160 miljoen euro beschikbaar voor beurzen aan studenten uit ontwikkelingslanden. Volgens Rinnooy Kan zou deze vorm van internationalisering uitgebreid mogen worden. Al vaker is het idee gelanceerd om in Nederland een paar topuniversiteiten te creëren naar Amerikaans en Brits voorbeeld. Een gerenommeerde instelling trekt immers automatisch talent aan. Nu ontbreken Nederlandse universiteiten in de topvijftig van de gezaghebbende internationale ranglijsten van de *Times Higher* en de Shanghai Jiao Tong Universiteit.

"Het onderwijssysteem ter discussie stellen is in deze periode heel riskant"

De SER-voorzitter heeft echter zijn bedenkingen bij een Harvard aan de Amstel of een MIT aan de Zwet.

"Dat staat zo haaks op onze voorgeschiedenis. De Nederlandse universiteiten zijn nu eenmaal zo ingericht dat elke instelling op een paar onderdelen op wereldniveau zit en op andere onderdelen niet. Als je dat bij elkaar optelt, behoren onze universiteiten tot de wereldtop. We zijn er het meest bij gebaat om universiteiten aan te moedigen zich te concentreren op datgene waarin ze uitblinken. Naarmate ze dat beter doen, moet je ze belonen. Bovendien heeft de onderlinge rivaliteit ook een meerwaarde. We zijn een van de meest productieve landen ter wereld met een hele hoge *citation impact*."

Belangrijke voorspeller

Maar ook in eigen land liggen er nog mogelijkheden om de broodnodige *brainpower* te mobiliseren, vindt Rinnooy Kan. Onderzoek van de Oeso, de denktank van rijke geïndustrialiseerde landen, toonde vorig jaar aan dat kinderen van arme ouders, door de vroege selectie in ons voortgezet onderwijs, minder kansen hebben dan kinderen uit welgestelde milieus. Veel potentieel talent blijft daardoor onbenut. "We moeten niet de illusie hebben dat Nederland een land van gelijke kansen is", beaamt Rinnooy Kan. "Sociale afkomst is nog steeds een belangrijke voorspeller van waar je eindigt in het onderwijssysteem." De Vlaamse minister van Onderwijs, Franck Vandenbroucke, pleitte er eerder in *Transfer* voor om het onderwijssysteem op de schop te nemen. Zo ver wil Rinnooy Kan niet gaan. "Ik denk dat Nederland geen zin heeft in een systeemdiscussie. Dat zou 'de middenschool *revisited*' zijn. Dat moet je niet aan de orde stellen in een periode dat leraren mopperen dat er zo veel over hen en zonder hen wordt bedacht. Dat is heel riskant. Het lijkt mij beter de stapelroutes in ere te herstellen en er alles aan te doen om mensen een tweede kans te geven. Want die correctieroute wordt nu eerder bemoeilijkt dan vergemakkelijkt. Gelukkig heeft minister Plasterk aangekondigd dat hij het stapelen in ere wil herstellen."

ELS HEUTS

‘Harde knip’ moet mobiliteit bevorderen

Zullen meer studenten erdoor naar het buitenland gaan, of houdt de verplichte ‘harde knip’ internationale mobiliteit juist tegen? Onderwijsminister Plasterk en de studentenbonden verwachten verschillende gevolgen van de nieuwe maatregel, die in het studiejaar 2009/2010 van kracht wordt.

De harde knip houdt in dat studenten een bachelor-diploma moeten halen voordat zij worden toegelaten tot de masterfase. Nu laten universiteiten ‘eigen’ bachelorstudenten vaak beginnen aan een aansluitende ‘doorstroommaster’, ook al moeten zij het bachelorprogramma nog afronden en voldoen zij niet aan alle toelatingseisen. Volgens het *Center for Higher Education Policy Studies* (CHEPS) staat deze situatie mobiliteit in de weg.

Het bevorderen van internationale mobiliteit was juist de reden waarom de bachelor-masterstructuur in 2002 werd ingevoerd. Uit de onlangs verschenen evaluatie *New degrees in the Netherlands* van CHEPS blijkt dat daar nog niet veel van terecht komt. Ongeveer 80 procent van de studenten kiest na het bachelorprogramma voor de doorstroommaster die daarbij hoort. Naar schatting slechts 5 procent van de masterstudenten waagt zich over de grens.

Bewust kiezen

Onderwijsminister Plasterk wil met de verplichte harde knip bereiken dat studenten bewust een keuze maken voor een bepaalde master. Universiteiten zullen dan meer hun best moeten doen om masterstudenten binnen te halen. Verder verwacht de minister dat in de nieuwe situatie het niveau van deelnemers van een masterprogramma minder verschilt, wat de kwaliteit ten goede komt. Voorwaarde is wel dat universiteiten duidelijke toelatingseisen voor masters formuleren. Daarnaast zijn voldoende instroommomenten nodig om studievertraging te voorkomen.

Studenten hebben er weinig vertrouwen in dat dit goed geregeld wordt. Zij vrezen dan ook dat de maatregel averechts zal werken op de mobiliteit. Volgens de Landelijke Studenten Vakbond zorgt het halen van studiepunten in het buitenland vaak voor wat studievertraging, doordat roosters niet aansluiten en er veel moet worden geregeld. In een

systeem met een harde knip zou een maand studievertraging tijdens de bachelor tot bijna een jaar gedwongen nietsdoen leiden, omdat de student pas in het volgende collegejaar aan de master kan beginnen. Ook de VSNU is geen voorstander van een verplichte harde knip. De universiteitenvereniging zegt dat veel instellingen het systeem in de praktijk al toepassen en zou het graag willen houden bij een natuurlijk proces, zonder verplichting.

Een tweede verandering die minister Plasterk in het bachelor-mastersysteem wil aanbrengen, noemt de VSNU “essentieel om internationale aansluiting te behouden”. Het gaat om de mogelijkheid masterprogramma’s van anderhalf jaar aan te bieden, wat samenwerking met buitenlandse partners makkelijker moet maken. Masterprogramma’s duren nu een of twee jaar. Dat kan *joint degrees*, een internationaal programma met een gezamenlijk diploma, in de weg staan. Plasterk wil in dergelijke gevallen masteropleidingen van anderhalf jaar toestaan. De VSNU vindt dat die duur ook mogelijk moet zijn als er geen sprake is van een *joint degree*, bijvoorbeeld bij een zwaar vak of een noodzakelijke stage.

ANNELIEKE SLAPPENDEL

Uitreiking van bachelordiploma bij de universiteit van Tilburg.

JAAGT ONDERWIJSCRISIS DUITSE STUDENTEN DE GRENS OVER?

Duits hoger onderwijs: de maat i

In Duitsland woedt een felle discussie over de kwaliteit van het hoger onderwijs. De invoering van de bachelor-masterstructuur en recente bezuinigingen zijn funest geweest, zeggen wetenschappers. Hoe kan het Duitse hoger onderwijs uit het slop worden gehaald?

Een spandoek voor de Semper-opera in Dresden, de stad waar eind oktober een onderwijstop plaatsvond onder leiding van Angela Merkel.

Foto: Jens Schlueter/AFP PHOTO/DDP

s vol

Veel universiteiten hadden hun hoop gevestigd op de tomeloze ambitie van Angela Merkel. Maar de topontmoeting onder haar leiding, die het Duitse hoger onderwijs uit het slop had moeten halen, flopte vorige maand jammerlijk. De toonaangevende krant *Die Welt* noemde de *Bildungsgipfel* zelfs een farce. Bondskanselier Merkel wil dat meer jonge volwassenen uit lagere klassen een hogeronderwijsdiploma op zak krijgen. Verder moet er meer nadruk komen op bètavakken. Maar hoe zij die plannen concreet wil maken, is onduidelijk.

“Het Duitse onderwijs bevindt zich in een grote en diepe crisis”, zegt Michael Hartmer, woordvoerder van het *Hochschulverband*, de beroepsvereniging van Duitse wetenschappers. “Het hoger onderwijs

wordt al jaren ondergefinancierd. De afgelopen tien jaar volgde bezuiniging op bezuiniging. Nu is de maat vol. We hebben direct 15 tot 20 procent meer geld nodig, in totaal ongeveer 13 miljard euro. Ik roep de regering met klem op het onderwijs te steunen, want het is vijf voor twaalf. Het is ongelooflijk dat we het de afgelopen jaren nog zo goed hebben gedaan bij de Nobelprijzen. Dat verbloemt dat de nood hoog is.”

Populairste buitenlandse bestemming

Het slechte nieuws over Duitse universiteiten lijkt voor Nederland een opmerkelijk effect te hebben. Steeds meer Duitsers komen hier studeren. In het najaar van 2006 kozen bijna 14.000 Duitse studenten voor een Nederlandse universiteit. Dat zijn er ruim duizend meer dan in 2005 en zelfs 4.500 meer dan in 2004.

Sinds 2004 is Nederland al de populairste buitenlandse bestemming voor Duitse studenten. Andere buurlanden doen het ook goed, zoals Oostenrijk (op de derde plaats met bijna 12.000 Duitse studenten) en Zwitserland (vierde met bijna 9.000). Op de lijst van populaire buitenlandse studiebestemmingen staat Groot-Brittannië tweede; ruim 12.000 Duitsers studeren daar.

“Als studenten vooral naar Nederland gaan omdat de zaken daar beter geregeld zijn, doen ze daar goed aan”, zegt Andreas Schleicher, hoofd analyse op de afdeling onderwijs van de Oeso, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. “Als Duitse universiteiten daarvan balen, moeten ze effectiever worden en vernieuwen.”

Duitse studenten kiezen voor Nederland om de Duitse bureaucratische rompslomp te vermijden en omdat de docenten in Nederland toegankelijker zijn. “Ik doceerde tussen 1993 en 1999 Germanistiek aan de universiteit van Marburg”, vertelt Anthonya Visser, hoogleraar Duitse taal- en letterkunde aan de Universiteit Leiden. “Ik had werkgroepen waar honderd mensen op afkwamen. Als ik spreekuur had, stond er een lange rij voor de deur. Dat was erg frustrerend. Het tegenovergestelde zie je in Nederland. Wij begeleiden studenten helemaal suf, dat is volgens mij ook niet goed.”

Heel lastig

Onder Duitsers is inmiddels een levendige discussie losgebarsten over de crisis in het hoger onderwijs. “Duitsland begeeft zich in de kelder van de Europese Unie”, liet Barbara Ischinger, directeur onderwijs bij de Oeso, dit najaar weten. Een van de grote problemen is dat in verhouding met andere landen van de Europese Unie, te weinig jongeren studeren. “Het is niet zo dat Duitsland het steeds slechter doet”, nuanceert Andreas Schleicher. “De

omringende landen doen het steeds beter, daardoor raakt Duitsland achterop.” Uit Oeso-cijfers blijkt dat slechts 22 procent van de jongeren tussen de 25 en 34 jaar een universitaire of hbo-opleiding heeft gevolgd. Nederland zit met 36 procent net boven het Oeso-gemiddelde van 33 procent. Volgens Schleicher is studeren in Duitsland nog altijd alleen vanzelfsprekend voor kinderen van de academische elite. “Het is heel lastig om jongeren uit niet-academische gezinnen warm te maken voor het hoger onderwijs.” Dat is problematisch voor de arbeidsmarkt. De afgelopen jaren daalde de werkloosheid, maar niet onder laagopgeleiden. Van de Duitsers die alleen een middelbare-school-diploma op zak hebben, is maar liefst bijna 18 procent werkloos. In de Europese Unie doen alleen Tsjechen (19 procent) en Slowaken (41,5 procent) het slechter. De oorzaak van de crisis moet niet alleen worden gezocht in de bezuinigingen van de afgelopen jaren, meent wetenschapper Hartmer. “De invoering van de bachelor-masterstructuur is ook funest geweest”, zegt hij. “Die is helemaal niet verlopen zoals vooraf werd beweerd. Het systeem zou de mobiliteit van studenten vergroten. Maar dat is absoluut niet gebeurd. De mobiliteit is zelfs afgenomen. Ook zou het makkelijker worden om naar het buitenland te gaan. Maar het studieprogramma ligt zo vast, dat studenten daar amper ruimte voor hebben.”

Flexibiliteit

Maar het grootste falen van de BaMa-structuur is volgens Hartmer dat 70 procent van de studenten het studeren na het bachelordiploma voor gezien houdt. “Dat is slecht voor de arbeidsmarkt en voor de studenten. Er is behoefte aan hoogopgeleiden. De beloning in de vorm van een bachelordiploma komt veel te vroeg.”

Oeso-man Schleicher is het daar niet mee eens. “De BaMa-structuur zorgt voor meer flexibiliteit en dat juich ik toe. De invoering daarvan is juist een belangrijke stap in de goede richting. Studenten hebben meer vrijheid in de keuze van een studie en van het moment waarop ze daarmee stoppen. Dat veel studenten afzwaaien na hun bachelor, zie ik niet als een probleem. Als universiteiten het daar niet mee eens zijn, moeten ze betere vervolgopleidingen aanbieden.”

De tegenstelling tussen Hartmer en Schleicher is exemplarisch voor de spagaat waarin de discussie over onderwijsvernieuwing in Duitsland zich bevindt. Sommige onderzoekers willen terug naar

het oude, vertrouwde systeem. Lijnrecht daar tegenover staan andere onderzoekers die juist willen dat het hoger onderwijs zich vernieuwt en aanpast aan de geglobaliseerde wereld.

Het Duitse hoger onderwijs zit fundamenteel anders in elkaar dan het Nederlandse. Van oudsher is het brede begrip *Bildung* zeer belangrijk aan de universiteiten. “In Duitsland waren studenten vroeger heel vrij”, vertelt hoogleraar Visser. “Je kon zelf bepalen hoe je studie eruit zag. Docenten hadden ook veel vrijheid om te kiezen welke vakken zij gaven en welk onderzoek ze deden. Door de BaMa-structuur is de vrijheid van docenten en studenten ingeperkt. Studenten worden nu snel en efficiënt door de opleiding gevoerd. De vakken worden veel schoolser opgezet. En docenten hebben, omdat ze jaar in jaar uit dezelfde soort vakken moeten aanbieden, in de BaMa-structuur ook minder vrijheid.”

*“Duitsland wordt nooit
meer zo goed als in de
gouden tijden. We hebben te
veel achterstand opgelopen”*

Politieke overwegingen

Verder is in Duitsland de invloed van de politiek op de universiteit veel groter. “Vooral deelstaten hebben grote invloed op het hoger onderwijs”, zegt Visser. “Hoogleraren worden bijvoorbeeld benoemd door de minister van Onderwijs van de deelstaat. Met enige regelmaat gebeurt het dat de minister, uit politieke overweging, iemand anders kiest dan degene die door het bestuur van een universiteit is voorgedragen. In Duitsland wordt momenteel gediscussieerd of deze invloed wenselijk is. Er is ook veel discussie over het principe dat professoren, wanneer ze eenmaal zijn aangesteld, nooit meer kunnen worden ontslagen. Daar wordt veel op afgegeven, omdat dit systeem vernieuwing tegen zou houden. Maar het heeft ook een groot voordeel, namelijk dat professoren niet een bepaald onderzoekspad kiezen, omdat ze bang zijn dat ze anders worden ontslagen.”

De felle Duitse discussies hebben uiteindelijk tot doel om de ster van het Duitse onderwijs binnen afzienbare tijd weer net zo te laten stralen als een eeuw geleden, toen Duitsland onbetwist aan de wetenschappelijke top stond. Of dat gaat lukken? In elk geval Michael Hartmer twijfelt daaraan. “Ik zie Duitsland het nooit weer zo goed doen als in die gouden tijden”, meent hij. “Daarvoor hebben we al te veel achterstand opgelopen op de rest van de wereld. Dat is een treurige conclusie.”

ROBERT VISSCHER

Wat leert Plasterk van Blair?

Eind oktober bracht ik samen met een kleine delegatie een bezoek aan onze zusterinstelling in het Verenigd Koninkrijk: de Open University (OU-UK). Deze 'moeder van de open universiteiten' in de wereld viert in 2009 pas haar veertigste verjaardag. Maar het fenomeen hoger afstandsonderwijs is breder bekend: in Engeland kennen ruim twintig universiteiten vormen van dit type onderwijs. Geholpen door de Engelse taal is afstandsonderwijs daar geenszins gebonden aan de landsgrenzen. Vele tienduizenden in vrijwel de gehele wereld studeren jaarlijks op afstand aan een van de Britse instellingen. *Higher distance education* is in het Verenigd Koninkrijk een volstrekt normale en geaccepteerde vorm van hoger onderwijs, en tevens een vanzelfsprekend onderdeel van hoger onderwijs als exportproduct.

In 1999 kondigde Tony Blair het eerste *Prime Minister's Initiative for International Education* af. Voornaamste doel was het aantrekken van 75.000 extra buitenlandse studenten in 2004/2005. Een massief programma van overlegstructuren bouwen, campagnes ontwerpen, regels aanpassen en de vinger strak aan de pols houden, leidde tot talloze activiteiten en uiteindelijk tot het gewenste resultaat.

Inmiddels was in het Verenigd Koninkrijk ook de discussie op gang gekomen over de effecten van het binnenhalen van duizenden buitenlandse studenten op het onderwijssysteem. Vragen over kosten, waar blijven de studenten later, integratie en kwaliteitszorg werden ook daar gesteld. In 2006 werd het tweede *Prime Minister's Initiative* gelanceerd. Opvallend verschil ten opzichte van editie één was de breder geformuleerde doelstelling: 75.000 buitenlanders laten deelnemen aan het Britse internationaal onderwijssysteem '*delivered both in the UK and overseas*'. De Britten kiezen dus niet langer louter voor de klassieke vorm van internationaliseren, namelijk om buitenlanders uit de hele wereld naar het Verenigd Koninkrijk te laten reizen. Ook deelname aan Brits afstandsonderwijs, alsmede deelname aan Britse onderwijsactiviteiten in andere landen, wordt van harte gestimuleerd.

Deze beleidswijziging is onder meer ingegeven door

het besef dat internationalisering en globalisering ook los van fysiek contact toenemen. Voor de OU-UK betekent dit bijvoorbeeld dat er hard wordt gewerkt aan partnerschappen met onderwijsinstellingen in Azië en Afrika. Ook is men actief in de accreditatie van complete buitenlandse opleidingen, het bevorderen van zaken als bi-diplomerings- en *joint degrees*, alsmede het actief werven van buitenlandse online-studenten.

Hoe anders is helaas de situatie in Nederland. De Nuffic moest eind augustus nog adverteren met de basale oproep tot steun voor een gezamenlijke campagne voor meer internationalisering van het hoger onderwijs. Kijken we naar de doelstellingen van het huidige kabinet, dan zijn die op zijn allergunstigst vergelijkbaar met de doelstellingen van de regering-Blair in 1999: meer buitenlandse studenten naar Nederland halen. De Britten waren ons dus acht jaar vóór.

Ik hoop vurig dat we niet nog eens acht jaar moeten wachten voordat ook Nederland de doelstelling voor internationalisering van het hoger onderwijs eindelijk moderniseert, bijvoorbeeld door afstandsonderwijs en virtuele mobiliteit mee te nemen in de prioriteiten. Internationalisering verdient vanaf nu (lees: gisteren) een brede inhoud. Dat helpt meteen ook een andere Nederlandse kabinetsdoelstelling: het bevorderen van duurzaamheid. Immers, recent onderzoek heeft aangetoond dat internationaal onderwijs in de klassieke vorm (het binnen laten vliegen van buitenlandse studenten) vier keer zoveel milieudruk oplevert en dat online onderwijs negen keer gunstiger voor het milieu is dan contactonderwijs. Tel uit je milieuwinst als we fors inzetten op internationaal online afstandsonderwijs. Waarlijk een nog te ontdekken parel in ons exportbeleid inzake hoger onderwijs!

THEO BOVENS

Theo Bovens is collegevoorzitter van de Open Universiteit Nederland en kroonlid van de Sociaal-Economische Raad. Hij nodigt als columnist voor de volgende Transfer uit: Chris Buijink, secretaris-generaal ministerie van Economische Zaken.

Internationale studenten leren

'How to survive the Low Countries' was de titel van het laatste officiële onderdeel van de Day of the International Student (DIS) 2008. Ruim 2.000 studenten afkomstig uit meer dan honderd landen, die het er al op hadden gewaagd een opleiding te gaan volgen aan een Nederlandse hogeronderwijsinstelling, kregen zaterdag 8 november in Den Haag te horen in hoeverre clichés over Nederlanders kloppen.

overleven in Nederland

Van links naar rechts, van boven naar beneden:

1. De buitenlandse studenten konden kiezen uit workshops met serieuze inhoud of workshops voor de lol.
2. Op de informatiemarkt konden studenten van alles te weten komen over bijvoorbeeld alumni-verenigingen.
3. Jezelf ontdekken en nieuwe mensen ontmoeten zijn misschien wel het meest waardevol van een buitenlands studieverblijf, hield minister Plasterk de DIS-bezoekers voor.
4. Een moeilijke keuze bij de modeshow: wie is het mooist gekleed?
5. Bogen met rood-wit-blauwe ballonnen voor het Wereld Forum als welkom voor de internationale studenten.
6. Drukte op de dansvloer tijdens het feest ter afsluiting van een succesvolle DIS.
7. Typisch Nederlands: Delfts blauw. Ook Hollandse bezigheden als schaatsen en sjoelen stonden op het DIS-programma.

Foto's: Jules Leenders

De Hollandse tolerantie kent haar grenzen, zo maakten verschillende sprekers duidelijk. En al leggen Nederlanders hun directheid uit als ‘eerlijk zijn’, op buitenlanders komt het meer over als bot en brutaal.

De DIS bood een mengeling van serieuze informatie over studeren in Nederland en daarna, maar ook allerlei activiteiten ter ontspanning. *Challenging culture shock* en *Looking for work in the Netherlands* waren de titels van enkele workshops. Schaatsen, sjoelen en klompen beschilderen behoorden even-

eens tot de mogelijkheden in het Wereld Forum. En ter afsluiting was er een feest.

Wie het aan het eind van de DIS terugverlangde naar het vaderland, kon zich een anekdote ter harte nemen van onderwijsminister Plasterk over zijn studieverblijf in Londen als vierdejaars biologie. Op een regenachtige middag voelde hij zich eenzaam, ver van de gezelligheid thuis. “Ik vond mezelf toen een beetje zielig, maar óók sterk: ik ben hier, ik kan het. Misschien was die ervaring wel leerzamer dan alle lessen op King’s College.”

Koen Geven: "Alle kretologie ten spijt, heeft mobiliteit feitelijk nog nauwelijks een plaats."

EUROPESE STUDENTEN- ÉN DOCENTENBONDEN
WILLEN NU ECHT MEER GELD VOOR MOBILITEIT

‘Bologna moet geen praatcircus blijven’

Als studentenleider was hij al nauw betrokken bij 'Bologna'. Nu bemoeit Koen Geven zich vanaf de docentenzijde met het Europese proces dat moet leiden tot meer studiemobiliteit in 2010. Zijn opvatting over de voortgang blijft dezelfde: de politiek moet zich eindelijk eens committeren.

Het is de eerste week van oktober als de internationale docenten- en studentenvakbonden *Education International* (EI) en *European Students' Union* (ESU) met elkaar in conclaaf gaan. De vraag die tijdens het overleg in het Noord-Franse Lille centraal staat: waar heeft 'Bologna' aanscherping nodig? Als formele gesprekspartners in het proces om te komen tot één Europese hogeronderwijsruimte, zoeken docenten en studenten naar gezamenlijke standpunten. Met een krachtenbundeling worden de belangen van beide groepen het beste behartigd, zo is de gedachte. Koen Geven bevindt zich middenin dit krachtenveld. Vorig jaar was de 24-jarige politicologiestudent aan de Universiteit van Amsterdam nog voorzitter van de Europese studentenvakbond ESIB, de voorloper van de ESU. Nu is hij junior beleidsadviseur bij EI, de bond voor docenten. Net terug van het overleg in Lille, doet hij graag een boekje open over wat volgens docenten en studenten hét zwakke punt van 'Bologna' is: toegankelijkheid. Niet alleen de beloofde internationale studiemobiliteit moet bereikbaar worden voor zo veel mogelijk studenten, ook drempels om überhaupt te gaan studeren, moeten worden weggewerkt.

Weinig concrete acties

Na circa tien jaar Bologna-proces is de beperkte mate waarin mobiliteit is gerealiseerd, studenten en docenten een doorn in het oog, vertelt Geven. "Mobiliteit is altijd hét argument geweest voor 'Bologna', maar als het om concrete acties gaat, zie je daar weinig van terug. De afgelopen tien jaar is vooral gepraát over mobiliteit. Maar daar moet het natuurlijk niet bij blijven. 95 Procent van de Europese studenten studeert nu af zonder enige vorm van internationale studie-ervaring. Dat moet naar 80 procent. Alle kretologie ten spijt, heeft mobiliteit feitelijk nog nauwelijks een plaats."

Het probleem is volgens Geven dat 'Bologna' tot nu toe vooral budgetneutraal is ingevoerd. "Mobiliteit is vooral gepromoot. Maar het is inmiddels duidelijk dat promotie niet leidt tot meer mobiliteit. Budgetneutraal mobiel worden, gaat niet. Vooral niet omdat juist schaarse financiële middelen voor mensen vaak de drempel zijn om de grens over te

gaan. Het gaat er dus om, zoals de Britten zeggen, *to put your money where your mouth is.*"

Daarmee scharen docenten en studenten zich unaniem achter een advies dat experts onlangs uitbrachten aan de Europese Commissie: de lidstaten moeten mobiliteit financieel flink gaan steunen via de bekende uitwisselingsprogramma's. Geven: "Dat advies is voor ons heel belangrijk. Er staan echte *targets* in over geldinjecties en resultaten."

Als het om de toegang tot mobiliteit gaat, kijken docenten en studenten met een kritisch oog naar hun niet-EU-collega's die volgens hen veel mobieler zijn. Tot hun chagrijn stellen zij vast dat Europa langzamer internationaliseert dan de rest van de wereld. Sterker nog, zo stellen zij, de studiemobiliteit tussen Bologna-landen en niet-Bologna-landen verloopt sneller dan die tussen Bologna-landen onderling. Bij de wenselijkheid van die situatie zetten zij grote vraagtekens.

Academisch kapitalisme

De primaire *stakeholders* van hoger onderwijs keren zich daarom expliciet tegen wat zij 'academisch kapitalisme' noemen. Zij hekelen universiteiten die zich primair richten op het binnenhalen van goed-betalende studenten uit Azië of Zuid-Amerika om daar grof geld mee te verdienen. Steeds meer mensen van buiten de Europese Unie kunnen zich tegen betaling van *full fees* verder ontwikkelen, terwijl EU-studenten het nakijken hebben, is hun klacht. Volgens Geven "kan dat toch niet de bedoeling zijn". Beide bonden vrezen dat grootschalige mobiliteit binnen Europa een sprookje blijft als hogere college-gelden de norm worden. En dat internationaal hoger onderwijs wordt verkocht als 'magnetronmaaltijd' in plaats van de bedoelde verbetering van de onderwijskwaliteit. Volgens de studenten- en docentebonden zijn de komende maanden cruciaal. "Landen zullen hierin een keuze moeten maken."

En dat zal ook op andere terreinen moeten gebeuren, als het aan Geven ligt. Want hoe belangrijk hij de mobiliteitskwestie ook vindt, hij kan die ook relativeren. De hinder van gebrekkige toegang tot mobiliteit ervaart iemand namelijk pas als hij aan het hoger onderwijs deelneemt. En die luxe, zegt Geven, is nog

steeds maar voor weinig mensen weggelegd. Terwijl, volgens de ex-studentenleider, ook op dit terrein al lang geleden afspraken voor verbetering zijn gemaakt. “Iedereen heeft het nu over de ‘sociale dimensie’, waarbij zo veel mogelijk mensen bij hoger onderwijs worden betrokken, maar sinds 2001 ligt er al een doelstelling die de toegankelijkheid voor de niet-traditionele studentengroepen moet verbeteren. En vorig jaar in Londen hebben de Europese ministers van Onderwijs nog explicieter afgesproken dat de studentenpopulatie een afspiegeling van de samenleving moet zijn.”

Vergrijzing

Een betere doorstroming van allochtone leerlingen naar het hoger onderwijs wordt volgens Geven bereikt door hoe dan ook de instellingen studentvriendelijker te maken (“zodat je niet, zoals mij nu overkomt in Amsterdam, twee maanden moet wachten op een afspraak met een studieadviseur”). Maar vooral ook door het voortgezet onderwijs – de toeleverancier van het hoger onderwijs – zo in te richten dat het talent laat doorstromen, in plaats van wegvloeien.

Alleen al de vergrijzing maakt dat nodig, zegt Geven. “In 2020 zijn er 9 miljoen Europese jongeren minder dan de huidige 80 miljoen. Als het percentage afgestudeerden dan hetzelfde blijft, levert dat allerlei problemen op. De vraag van de arbeidsmarkt naar hoger opgeleiden met een internationale inslag groeit immers alleen maar. Je kunt dan niet om die sociale dimensie heen. Dat zou direct welvaartverlies betekenen.”

Dat er, ondanks de gemaakte afspraken én de economische noodzaak, nog maar weinig is veranderd, wijt Geven aan gebrek aan politieke wil. “Terwijl juist deze sociale dimensie een van de belangrijkste afspraken van Bologna zou moeten zijn. De afspraken die al zijn gemaakt, moeten serieuzer worden genomen. Liefst met *targets* en al. Niet dat *targets* zelf nu de sleutel zijn, maar zonder gebeurt er echt helemaal niets.”

Geven is niet onder de indruk van de inspanningen van Onderwijsminister Plasterk, die momenteel werkt aan een strategie om die gewenste afspiegeling te krijgen. “De vraag is of die strategie wel ambitieus genoeg is. Een schoolsysteem waarbij de keuze voor een bepaald type voortgezet onderwijs langer wordt

uitgesteld om talent beter te selecteren, zoals de Vlaamse minister van Onderwijs Vandenbroucke nu bekijkt (zie *Transfer 2, red*), heeft hier geen prioriteit. Terwijl denktank Oeso Nederland er duidelijk op heeft gewezen dat ons voortgezet onderwijs moet worden aangepakt om het land te behoeden voor serieuze talentverspilling.”

Politiek kruitvat

Naar verluidt heeft Den Haag weinig zin om het systeem aan te passen. Dat komt door het ‘taboe op het secundair onderwijs’, legt Geven uit. “Niet alleen garandeert de overheid sinds 1917 de positie van het bijzonder onderwijs, zij is er tevens eindverantwoordelijk voor dat leerlingen hun leerdoelen halen. Dat gaat sneller als zij in verschillende *tracks* worden gesegregeerd. De slimmen bij de slimmen en de handigen bij de handigen. Maar handigheid en slimheid worden grotendeels bepaald door sociale achtergrond: de zoon van de timmerman kan vaak zelf ook goed timmeren. Die kwaliteitsdoelen kunnen daardoor sociale mobiliteit tegenhouden. Inmiddels is het een politiek kruitvat: partijen hebben zich zo vastgelegd dat zij niet vrij meer kunnen discussiëren over de toekomst van de jeugd.”

Toch is het huidige schoolsysteem niet houdbaar meer, meent Geven. “Niet in een kenniseconomie waar het gaat om het zo veel mogelijk

uitfilteren van talent. Als er een goede afspiegeling moet komen van minderheidsgroepen in het hoger onderwijs, dan moet het schoolsysteem dat daartoe aanlevert, op de schop! Ik ben het dan ook volstrekt met Vandenbroucke eens.”

Volgens Geven kijkt Nederland liever naar alternatieven die weinig kosten. “Ik denk dat Plasterk zal kiezen voor reparatie met een leven lang leren, in plaats van voor het verbeteren van het systeem. Daarmee wentelt hij meteen ook de verantwoordelijkheid af. Een leven lang leren op eigen kosten: mensen hebben nu eenmaal verkeerde keuzen gemaakt. Terwijl het schoolsysteem hen daarin heeft geleid.”

ORNELLA PORCU

Dit is de derde aflevering in een serie over het Bologna-proces. Eerdere afleveringen stonden in het september- en oktobernummer van deze jaargang.

UITVOERING VAN ACTIEPLAN BETEKENT EINDE VAN
UNIVERSITEIT ALS WIT, ELITAIR BOLWERK

Op weg naar de 'bonuskaart bachelor'

Universiteiten nemen een leven lang leren serieus.

*Dat bleek eind oktober op de herfstconferentie van de
EUA in Rotterdam. De Europese universiteitenkoepel
presenteerde zelfs een heus actieplan waarin
universiteiten zich vastleggen op hoger onderwijs op
maat.*

Stel je voor: je staat in de rij voor de kassa van 's lands grootste kruidenier. Maar in plaats van dat je bonuskaart door de scanner gaat voor korting op een nieuw mobieltje, spaar je bij ieder kassabezoek een cursus aan de universiteit bij elkaar.

Bij Tesco, de grootste Britse supermarktketen, is dit realiteit. Europese universiteitsbestuurders zaten meteen rechtop toen de Brit David Vincent hun eind oktober vertelde hoe 'zijn' instelling omgaat met een leven lang leren. Dat onderwerp is al jaren de *core business* van de Open University en vormde de rode draad van de conferentie die de Europese universiteitenkoepel EUA deze herfst hield aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

De deal die het supermarktconcern begin vorig jaar sloot met de Open University heeft Vincents instelling geen windeieren gelegd. Door de samenwerking heeft de universiteit er ruim 7.000 gloednieuwe studenten bij. Eind oktober ontving ze er de prestigieuze *Times Higher Education Award* voor in de categorie 'marketinginitiatief van het jaar'.

Grote zak geld

Het onderwerp een leven lang leren houdt de universiteiten erg bezig, zo bleek een paar uur voordat Vincent zijn verhaal hield. De EUA presenteerde toen zijn eerder op de conferentie uitgelekte actieplan waarin universiteiten in tien punten hun 'sleutelrol' bij levenslang leren onder woorden brengen. Zij gaan hun instellingen zo inrichten dat iedereen die dat kan – jong en oud – er hoger onderwijs kan volgen. Overheden moeten dan wel financieel meewerken. Hopend op een grote zak geld, biedt EUA-voorzitter Georg Winckler het plan eind november aan op een Eurotop in Bordeaux.

Met haar onorthodoxe regeling loopt de Open University een heel stuk voor op de rest. Een academische cursus uitkiezen in de supermarkt is voor de meeste Europese landen nog een vergezicht. Dat geldt niet minder voor Nederland. Onderwijs – hoger

De Rotterdamse collegevoorzitter Jan Willem Oosterwijk (l), Georg Winkler (m), de huidige EUA-voorzitter en minister Ronald Plasterk in debat tijdens de conferentie van de Europese universiteitskoepel.

onderwijs in het bijzonder – wordt in Nederland nog steeds vooral gezien als iets voor jonge mensen, zo constateerde de industrielandendendenktank Oeso vorig jaar al. De onderzoekers wijzen op het leeftijdplafond voor studiefinanciering. Na je dertigste moet het blijkbaar uit zijn met de pret.

Mensen die wel al hebben gestudeerd, maar zich willen blijven ontwikkelen, zijn in Nederland grotendeels aangewezen op particuliere cursussen. Wie in de bloei van zijn leven een universitaire deeltijdstudie wil volgen, vangt vaak bot. Het weinige dat wordt aangeboden, is moeilijk te combineren met een baan of gezin. Laat staan met beide.

Het initiatief van de universiteiten voor een actieplan is mede om die reden niet minder dan historisch te noemen, zo constateerden ook bezoekers en sprekers op de EUA-conferentie. Als universiteiten slagen in wat zij op papier zeggen na te streven, betekent dit immers het einde van de universiteit als traditioneel wit, elitair bolwerk.

Lijfsbehoud

Europese studenten- en docentenvakorganisaties reagerden positief op het plan, maar zijn ook verrast over zo veel plotselinge voortvarendheid. Ze kijken met argusogen naar de zowel opmerkelijke als logi-

sche stap van universiteiten om een leven lang leren in de armen te sluiten. Opmerkelijk omdat bestuurders daarmee zelf de bijl zetten aan de wortels van een voor velen comfortabele status quo: de universiteit als club waarvan niet iedereen lid kan zijn. Logisch omdat instellingen hiermee kiezen voor lijfsbehoud, in een tijd waarin Europa in rap tempo vergrijsd en bovendien steeds minder niet-westerse studenten trekt. De schoorsteen moet roken. En de scholingsmarkt lonkt.

Vooraf studenten zien de bui al hangen en vragen zich hardop af of de universiteiten het concept een leven lang leren niet gebruiken als een ‘Zwitser zakmes’, waarmee je alle kanten uit kunt. “Levenslang leren moet geen aparte activiteit worden, bedreven door bepaalde sectoren of uitgebaat door bepaalde typen hoger onderwijs”, stelde

Ligia Deca, voorzitter van de studentenvakbond ESU, in reactie op het plan.

De stap van de universiteiten naar een leven lang leren is niet alleen historisch vanwege de enorme diversiteit aan studenten die hierdoor ontstaat. Hij is minstens zo historisch om wat deze ommezwaai van instellingen zal vragen. Het academisch scholen van grote groepen mensen, verschillend in leeftijd, achtergrond en behoefte, vraagt een majeure culturomslag in organisaties die van oudsher

*“Een leven lang leren moet
geen ‘Zwitser zakmes’
worden, waarmee je alle
kanten uit kunt”*

veelal homogene groepen studenten trakteren op standaardonderwijs.

"We moeten docenten leren hoe zij les moeten geven, zowel aan jonge als oudere studenten", stelde Sir Roderick Floud, hoogleraar aan de University of London, in een speech die door diverse conferentiebezoekers werd omschreven als 'briljant'. Ook onderzoekers krijgen wat hem betreft een cursus. "We moeten er niet van uitgaan dat iemand, alleen omdat

hij is gepromoveerd, zomaar in staat is college te geven aan honderden studenten, of aan kleine klasjes, of om promovendi te begeleiden."

Dat dit op verzet zal stuiten bij onderzoekers, is volgens Floud een hobbel die je als universiteit maar moet nemen. En dat zal slechts een van de vele hobbels zijn die genomen moeten worden als universiteiten serieus werk gaan maken van een leven lang leren, bevestigt ook David Vincent, de trotse aanbieder van de Tesco 'Clubcard Degree'. "Als we de grenzen tussen reguliere en levenslang lerende studenten opheffen, moeten we ook de grenzen slechten tussen de instellingen die samen het Europese hoger onderwijs vormen." Als Vincent gelijk heeft, laat een Nederlandse 'bonuskaart bachelor' nog even op zich wachten.

ORNELLA PORCU

DRIE DAGEN CONFEREREN

Ronald Plasterk opende de conferentie. En nadat de Onderwijsminister eerst zijn internationale toehoorders uitdrukkelijk had gewaarschuwd om niet alles in het onderwijs via Europa te regelen, was het tijd voor een proefballon. "Waarom hebben we eigenlijk überhaupt schoolboeken? Waarom doen we die universiteitsboeken niet in een soort wikipedia op internet?" Hilariteit alom. Nadat Plasterk zich dit hardop had afgevraagd verliet hij de collegezaal weer even snel als hij hem was binnengekomen. Daarna kon voor de circa driehonderd deelnemers het programma beginnen.

Een leven lang leren was de vertaling van het thema van de conferentie: *inclusive and responsive universities – ensuring Europe's competitiveness in the knowledge society*. Sir Roderick Floud, hoogleraar en fanatiek voorvechter van een leven lang leren aan de University of London, mocht in de namiddag het spits afbijten. Floud onderscheidde vier 'mythes' die universiteiten zullen moeten ontrafelen om hun organisaties mee te krijgen, waaronder 'een leven lang leren staat tegenover excellentie' en 'meer studenten betekent slechtere studenten'. Vervolgens was het de beurt aan Shell-

topman Jeroen van der Veer om de verzamelde universiteitsbestuurders toe te spreken. Hij maakte meteen bij het begin van zijn speech korte metten met mogelijke hoop die universiteiten zouden kunnen koesteren voor de rol van het bedrijfsleven in het een leven lang-lerenvraagstuk. "Ik ben hier als een gebruiker van uw producten." (OP)

Brazilië: feiten en cijfers

Land en volk

Staatsvorm: presidentiële republiek.

Staatshoofd: President Luiz Inácio Lula da Silva.

Parlement: de Senaat met 81 zetels en de Kamer van Afgevaardigden met 513 zetels.

Bestuurlijke organisatie: 26 deelstaten en één federaal district.

Bevolkingsaantal: 189 miljoen inwoners (2007).

Oppervlakte: 8.547.404 km² (205 keer zo groot als Nederland).

Top-5 steden qua inwoners: São Paulo, Rio de Janeiro, Salvador, Belo Horizonte, Fortaleza.

Economie

Belangrijke sectoren: agro-industrie, IT en telecommunicatie, medische dienstverlening, chemische en petrochemische industrie, toerisme.

Bbp per hoofd van de bevolking: 6.938 US dollar (2007).

Economische groei: 5,4 procent (2007).

Voornaamste handelspartners: Verenigde Staten, Nederland, Argentinië, China.

Onderwijs en onderzoek

Aantal ho-instellingen: 2279 (waarvan 2221 particuliere instellingen en 258 publieke instellingen).

Aantal studenten: 5,8 miljoen (2006).

Soorten instellingen:

- *Universidades* - Universiteiten (onderwijs en onderzoek in alle kennisgebieden)
- *Centros Universitários* - Universitaire centra (onderwijs in alle kennisgebieden, geen onderzoek)
- *Instituições* - Instituten (onderwijs en onderzoek in sommige kennisgebieden)
- *Faculdades (integradas)* - Faculteiten (onderwijs in sommige kennisgebieden, geen onderzoek)

Verantwoordelijkheden hoger onderwijs:

- Ministério da Educação – MEC (overall verantwoordelijkheid).
- Afdeling voor hoger onderwijs: Secretaria de Educação Superior – SESU (regulering van het publieke en private hoger onderwijs; evaluatie van het hoger onderwijs op niveau van bachelor).
- CAPES (beursprogramma's voor Braziliaanse studenten; evaluatie van het hoger onderwijs op niveau van master en PhD).

Internationalisering

Aantal studenten in het buitenland: ca. 20.000 (2006).

Belangrijkste bestemmingen: Verenigde Staten (34 procent), Frankrijk, Spanje, Duitsland, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.

Aantal buitenlandse studenten in Brazilië: ca. 4.000 (2006). De meeste buitenlandse studenten komen uit Afrika, vanwege een speciaal beursprogramma op het gebied van ontwikkelings-samenwerking vanuit de Braziliaanse overheid, gericht op Afrika.

Populairste studierichtingen: medicijnen en economie.

Nuttige websites

- <http://www.nesobrazil.com> (Neso-kantoor in Brasilia)
- <http://portal.mec.gov.br> (Braziliaanse ministerie van Onderwijs)
- <http://portal.mec.gov.br/sesu> (Afdeling voor hoger onderwijs)
- <http://www.capes.gov.br> (Capes)
- http://www.educacaosuperior.inep.gov.br/funcional/lista_ies.asp (Lijst van het INEP met alle Braziliaanse ho-instellingen)
- <http://www.brazilianembassy.nl> (Braziliaanse ambassade in Den Haag)

Bronnen: Nuffic, EVD, OESO, Braziliaanse ministerie van Onderwijs, Braziliaanse ambassade Den Haag, Instituto Nacional de Estudos e Pesquisas Educacionais, Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística.

Focus op Brazilië

Een panoramisch uitzicht over Rio de Janeiro.
Rechts de Copacabana, in het midden de
Suikerbroodberg en de Baai van Guanabara.

Foto: Ricardo De Mattos/Stockphoto

Samenwerking met Azië staat hoog op de prioriteitenlijst van Nederlandse onderwijsinstellingen. De Rijksuniversiteit Groningen (RUG) besloot dit voorjaar, na een bezoek aan Latijns-Amerika, het roer om te gooien. Speerpunt in het internationaliseringsbeleid is nu Brazilië. “De Brazilianen zijn met een indrukwekkende inhaalslag bezig. Economisch zit het ook goed en de voorspoed wordt in kennisinstellingen gestopt”, vertelt een enthousiaste Frans Zwarts, rector magnificus van de RUG, in deze special over Brazilië.

Het land, dat 205 keer zo groot is als Nederland, telt een kleine zes miljoen studenten in het hoger onderwijs. Jaarlijks groeit dat aantal en de vraag naar onderwijs is vele malen hoger dan het aanbod. President Lula wil daarom voor 2010 tien nieuwe federale universiteiten stichten. Maar daarmee zal nog steeds niet aan de enorme vraag voldaan kunnen worden.

Daar liggen dus kansen voor Nederland want door de economische bloei kunnen steeds meer Brazilianen het zich permitteren om in het buitenland te gaan studeren. Nu gaat slechts 0,3 procent van de Braziliaanse studenten de grens over. Veruit favoriet zijn de Verenigde Staten, op afstand gevolgd door Frankrijk, Spanje, Duitsland, Portugal en het Verenigd Koninkrijk. Nederland staat als studiebestemming nog niet echt op de kaart. Maar dat kan veranderen.

De Nuffic heeft 2009 uitgeroepen tot Focusjaar Brazilië

en zal komend jaar een aantal activiteiten organiseren, zowel in Brazilië als in Nederland. Het Focusjaar wordt voorgegaan door de opening van een nieuw Neso-kantoor op 11 december.

Directeur Remon Boef wil in ieder geval het nu nog relatief onbekende Nederlands hoger onderwijs onder de aandacht brengen in Brazilië. Meer Braziliaanse studenten naar Nederland halen is echter niet het belangrijkste doel. Centraal staat structurele samenwerking, benadrukt hij in deze special, zoals het ontwikkelen van gezamenlijke doctor- en mastergraden. Daarnaast leent Brazilië zich goed voor onderzoekssamenwerking. Het land heeft veel kennis en *knowhow* op terreinen als duurzame energie, landbouw, architectuur en vliegtuigbouw. “Vroeger was samenwerking vooral een kwestie van hulp van Noord aan Zuid. Maar inmiddels heeft ons hoger onderwijs ook veel te bieden”, stelt een vertegenwoordiger van Braziliaanse zijde.

In deze special kunt u meer lezen over het Braziliaanse hoger onderwijs en onderzoek, over de internationaliseringsambities van dit Latijns-Amerikaanse land en over de ervaringen van instellingen die al samenwerken met Brazilië. Wellicht draagt deze informatie ertoe bij dat, in navolging van Groningen, de focus meer gericht wordt op deze opkomende wereldmacht.

ELS HEUTS

Braziliaans hoger onderwijs zoekt

Brazilië kan zich in 2009 opmaken voor de nodige aandacht uit het Nederlandse hoger onderwijs.

Een nieuw Neso-kantoor is dan net geopend en Brazilië is door de Nuffic tot focusland uitgeroepen.

Hoe ziet het Braziliaanse hogeronderwijslandschap eruit? En waar liggen mogelijkheden voor meer samenwerking?

Als de Nederlanders in Brazilië waren gebleven en niet door de Portugezen waren verjaagd, dan was ons land er vandaag veel beter aan toe geweest. Het is een regelmatig gehoorde verzuchting onder Brazilianen. Of de opvatting terecht is, is de vraag. Feit is wel dat Nederland bij veel Brazilianen een positieve associatie oproept. Carlos Alberto Asfora, diplomaat bij de Braziliaanse ambassade in Den Haag, schreef er zelfs een boekje over: *De tijd van de goede vrede*. Het is een beschrijving van een korte periode van kolonialisme in de zeventiende eeuw die iets anders bracht dan uitbuiting. Johan Maurits van Nassau, in Brazilië vaak liefkozend 'de Braziliaan' genoemd, investeerde in de opbouw van de kolonie en introduceerde een bestuursvorm die ook ruimte bood voor de belangen van anderen. "Deze eerste vorm

van gelijkwaardigheid bestond slechts gedurende een korte periode, maar ligt nog steeds aan de basis van de hedendaagse betrekkingen tussen Brazilië en Nederland", vertelt Asfora.

Tegenwoordig zijn de handelsbetrekkingen tussen Nederland en Brazilië intensief en de belangen wederzijds. Brazilië staat in de toptien van wereld-economieën en na de Verenigde Staten is Nederland de grootste investeerder in het land. In 2007 was de invoer in Nederland van Braziliaanse producten goed voor 3,9 miljard euro, terwijl Nederland voor 1,2 miljard euro mocht exporteren. In april 2008 bracht de Braziliaanse president Lula een staatsbezoek aan Nederland. Behalve de nodige handelscontracten behoorde ook een overeenkomst voor samenwerking in het hoger onderwijs tot de wapenfeiten.

De 'urban jungle' van São Paulo, een van de grootste steden ter wereld en het economisch centrum van Brazilië.

Foto: iStockphoto

wederkerigheid

Het hoger onderwijs in Brazilië kent publieke en private instellingen. De private, waarvoor studenten betalen, zijn talrijk en uiteenlopend van kwaliteit; hun aantal blijft, door de groeiende vraag naar hoger onderwijs, toenemen. Zij bieden vooral onderwijs en zijn minder gericht op onderzoek.

De publieke instellingen zijn gratis. Anders dan de private hebben de publieke instellingen een sterke focus op onderzoek. De kwaliteit van het publieke hoger onderwijs is over het algemeen hoog en het wekt dan ook geen verbazing dat de vraag het aanbod overtreft. 258 Publieke instellingen staan tegenover 2.221 private. President Lula wil vóór 2010 tien nieuwe federale universiteiten stichten om het nijpende tekort enigszins weg te poetsen.

De in totaal 2.479 hogeronderwijsinstellingen moeten plaats bieden aan een hoeveelheid studenten die in 2006 door het Braziliaanse bureau voor statistiek IBGE op 5,8 miljoen werd geschat. Volgens schattingen van datzelfde IBGE studeerden in 2006 ruim 20.000 Brazilianen in het buitenland. Het recente OESO-rapport *Education at a Glance 2008* geeft aan dat van die buitenlandse studenten het overgrote deel naar de VS gaat. Andere populaire studiebestemmingen zijn Frankrijk, Spanje, Duitsland en Portugal. Nederland komt in het rijtje nog niet voor.

Hoe sluit dit Braziliaanse hogeronderwijslandschap aan op de behoefte tot samenwerking onder Nederlandse instellingen? Goed, meent Remon Boef, directeur Neso-kantoor in Brazilië. “Brazilië groeit. Er heerst een ongelooflijk optimisme. Volgens de Braziliaanse media is de middenklasse voor het eerst in de geschiedenis groter dan

de lagere klasse. Dat schept een grotere interesse voor de wereld. Brazilianen willen ook wel eens over de grens kijken. Als je er nu niet bij bent, heb je over tien jaar veel spijt.”

Boef wil in eerste instantie de bekendheid met de mogelijkheden in Nederland vergroten. Als die bekendheid groeit, verwacht hij allereerst belangstelling onder studenten van openbare instellingen. Vaak welgesteld, of gefinancierd door de Braziliaanse over-

heid, zijn zij in staat om een tijdje naar het buitenland te gaan. Maar ook studenten die niet slagen voor het *vestibular*, het zeer strenge toelatingsexamen voor de openbare universiteiten, zouden voor het buitenland kunnen kiezen. Boef: “Zij moeten naar het private onderwijs en betalen. Of... naar het buitenland.”

Enorm veel kennis

Toch is meer Braziliaanse studenten naar Nederland halen volgens Boef niet de eerste doelstelling van de Neso. “Dat is namelijk wederzijdse samenwerking. Brazilië is geïnteresseerd in onze kennis, bijvoorbeeld over engineering, design en waterbouw. Maar het land heeft zelf ook enorm veel kennis en *knowhow*. Terreinen waarop Brazilië uitblinkt, zijn onder meer landbouw, vliegtuigbouw, diepzeeboortechneken, waterkracht en duurzame energie. Bedenk maar dat vrijwel alle auto's uit Brazilië tegenwoordig op benzine én alcohol kunnen rijden. Wij kunnen en moeten van Brazilië leren op de gebieden waarin zij expert zijn.”

Marianne Wiesebron, oprichter van de leerstoel Braziliaanse studies aan de Universiteit Leiden, beaamt dat. De universitair hoofddocent roemt, naast de kennisgebieden die Boef al noemde, ook de transparantie die in de Braziliaanse hogeronderwijswereld heerst. Iedere drie jaar worden alle master- en PhD-trajecten langs de meetlat gelegd door Capes, een intermediaire overheidsorganisatie die de kwaliteit van deze opleidingen bewaakt. “De beoordelingen staan gewoon op internet. Met dit soort evaluatiesystemen loopt Brazilië echt voorop.”

Er zijn veel redenen om samen te werken met Brazilië, vindt Wiesebron. “Brazilië is het enige Latijns-Amerikaanse land dat officieel een samenwerkingsovereenkomst met de EU heeft op het gebied van wetenschap en technologie. Het is een van de drie Latijns-Amerikaanse landen die deelnemen aan het Erasmus Mundus Window Latin America, en dat met een budget van maar liefst 90 miljoen euro. Onze Braziliaanse leerstoel wordt gefinancierd

“Wij kunnen en moeten van de Brazilianen leren op de gebieden waarin zij uitblinken”

door het Braziliaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Maar ook financiële instellingen, zoals Banco Santander, investeren veel geld in internationale academische samenwerking. Dat toont aan dat dit land ergens mee bezig is. Nederland zou ook veel meer moeten investeren.”

Gezamenlijke programma's

Nederland zou volgens Wiesebron ook het idee kunnen oppakken om financiële instellingen te benaderen voor het sponsoren van wetenschappelijke samenwerking. “Maar dat moet wel structureel gebeuren. En wat zeker moet worden geregeld, is de realisatie van *joint degrees* en *double degrees*.” Voor Wiesebron zijn dit voorwaarden om de samenwerking tussen beide landen op een hoger plan te krijgen en wederzijdse erkenning van elkaars opleidingen te concretiseren. “Frankrijk en Brazilië is het ook gelukt om gezamenlijke programma's te realiseren. De eerste Frans-Braziliaanse *double degrees* en *joint degrees* bestaan al. Het is aan Nederland om hetzelfde te bereiken.” In Nederland wordt momenteel wetgeving voorbereid die dit mogelijk maakt. Ook Hanneke Teekens, als directeur communicatie van de Nuffic verantwoordelijk voor het Neso-beleid, wijst erop dat het in de contacten tussen Nederland en Brazilië vooral gaat om onderwijssamenwerking. “Omdat het kwalitatief goede openbaar hoger onderwijs in Brazilië niets kost, is het soms moeilijk aan Brazilianen uit te leggen dat je in Nederland

collegegeld moet betalen. In onze samenwerking met Brazilië zullen we ons mede om deze reden veel richten op gezamenlijk onderzoek, projecten, curriculaire samenwerking en de realisatie van *joint degrees*.”

Een recente overeenkomst tussen de Neso en Capes is in deze benadering essentieel. Capes bewaakt namelijk niet alleen de kwaliteit van onderwijs en onderzoek, maar stelt ook budgetten beschikbaar voor internationale samenwerking. “Capes is de partij die aan Braziliaanse kant bemiddelt voor instellingen”, legt Teekens uit. “Wij zijn met de Neso de *matchmaker* voor Nederlandse instellingen. Via *calls for proposals* zullen Capes en de Neso partijen die willen samenwerken, uitnodigen. Het grote verschil is dat Capes zelf geld beschikbaar heeft en de Neso niet. Nederlandse instellingen zullen hun eigen financiering moeten regelen.” Toch kan volgens Teekens een match met Capes interessant zijn voor Nederlandse instellingen: “De Braziliaanse kant van de financiering is dan alvast geregeld.”

Naar het voorbeeld van de overeenkomst met Capes wil Teekens in de toekomst de samenwerking met Brazilië verder uitbreiden. “Op onderwijsgebied hebben Brazilië en Nederland elkaar veel te bieden. Brazilië is op zoek naar wederkerigheid.”

ROB BURKHARD

De universiteit van São Paulo met op de voorgrond de faculteit Architectuur en Urbanisatie.

Foto: Hamilton Breternitz Furzato

‘Latijns-Amerika is te belangrijk om te negeren’

De samenwerking tussen het Nederlandse en Braziliaanse hoger onderwijs is nog niet heel omvangrijk. Maar degenen die de stap richting Brazilië hebben gezet, zijn enthousiast. Drie instellingen vertellen over hun ervaringen. →

Studenten van de opleiding Design & Build van de Hogeschool van Amsterdam op werkbezoek in Rio de Janeiro.

Fotocredit: HvA Design & Build Brazil

Volgens schattingen van de Nuffic studeren op dit moment ongeveer honderd Brazilianen in Nederland. “Als je daarbij de Brazilianen optelt die hier onder een Europese nationaliteit studeren, kom je op ongeveer tweehonderd”, zegt Remon Boef, directeur van het Neso-kantoor in Brasilia. Hoe dan ook: het aantal Braziliaanse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs is laag. De meeste zitten in Wageningen. Toch hebben ook andere instellingen banden met Brazilië. De Universiteit Leiden bijvoorbeeld heeft een groot aantal formele overeenkomsten met instellingen in Brazilië, mede vanwege de leerstoel Braziliaanse studies. “En daarnaast zijn er nog vele andere Nederlandse instellingen die overeenkomsten hebben met Braziliaanse *counterparts*”, weet Boef te vertellen. Volgens hem kun je dan ook niet zeggen dat de samenwerking met Brazilië in de kinderschoenen staat. “Wel is het juist om te concluderen dat we, gezien de kansen die in Brazilië liggen, aan het begin staan van een lange ontwikkelingsweg die tot een veel omvangrijkere samenwerking kan leiden.”

Rijke catalogus

Paul Meurs, hoogleraar Restauratie aan de Technische Universiteit Delft, herkent die kansen. Op zijn vakgebied beschouwt hij Brazilië zelfs als een laboratorium voor de toekomst van steden. “De architectuur in Brazilië is van hoog niveau. Nederland zou veel kunnen leren van de manier waarop in Brazilië wordt omgegaan met stedelijke dynamiek en gebruik van openbare ruimte. Braziliaanse steden vormen een rijke catalogus van planningsbenaderingen.” Omgekeerd kan Brazilië volgens Meurs ook leren van Nederland. “Braziliaanse architecten en stedenbouwkundigen komen naar Nederland om te leren hoe wij

De Groningse Rector Magnificus Frans Zwarts tijdens zijn bezoek aan Brazilië.

omgaan met de transformatie van binnenstedelijke gebieden, of in onbruik geraakte fabrieksterreinen en havengebieden.” Om al die redenen zou Meurs de uitwisseling met Brazilië graag willen intensiveren. “Want de enkele contacten die er nu zijn, leiden nauwelijks tot verdieping van het architectuuronderzoek.”

Als kenner van het land vindt hij dat zonde, maar relativeren kan Meurs ook. “Op dit moment zit de TU Delft niet te wachten op Brazilië. Er zijn zo veel landen waarop ze zich kan richten. En als het op andere plekken makkelijker loopt, is het logisch dat Brazilië achterblijft. Je kunt tijd maar eenmaal besteden.”

De reden waarom samenwerking met Brazilië lastig is, heeft niets te maken met de Brazilianen zelf of de kwaliteit van hun instituties, aldus Meurs. Wel met de vorm die de huidige samenwerkingsverbanden hebben en de tijd die nodig is om het niveau ervan te verhogen. Jammer, vindt de hoogleraar. “Want persoonlijk zie ik hoeveel profijt je kunt hebben als je Brazilië als nichemarkt benadert.”

Strategische keuze

Voor de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) was het dan ook een ‘strategische keuze’ om afgelopen voorjaar een grote reis te organiseren naar Mexico, Brazilië en Argentinië. Rector magnificus Frans Zwarts verhaalt vol enthousiasme over die reis. “Ik vind dat Noord-Europese universiteiten te veel richting Azië kijken. Wij gaan breken met die gedachte. Latijns-Amerika is te belangrijk om te negeren.” Tijdens de reis – de grootste in de geschiedenis van de RUG – bezochten de Groningers drie universiteiten in en nabij São Paulo. Die bezoeken waren een groot succes. Zwarts: “We troffen veel meer aan dan we

van tevoren hadden gedacht. São Paulo fascineert. De Brazilianen zijn met een indrukwekkende inhaalslag bezig. Economisch zit het ook goed. De voorspoed wordt gestopt in kennisinstellingen. Er zit dus veel geld en er zijn mogelijkheden te over in Brazilië. Als je dat koppelt aan de hartelijkheid en de historische verbondenheid tussen de culturen, dan ben ik erg positief gestemd.”

De ervaringen tijdens de reis hebben ertoe geleid dat Brazilië nu speerpunt is in het internationaliseringsbeleid van de RUG. “Iedere faculteit of persoon kan zich melden om iets op te zetten”, zegt Zwarts.

Het viel hem in Brazilië op dat er zich bij universiteiten zo veel studenten aanmelden, dat er geselecteerd moet worden. “Ze kunnen in een pool van talent zwemmen. Ook voor ons is dat interessant.” Ook was hij blij verrast door de grote hoeveelheid gekleurde en vrouwelijke studenten en docenten – ook hoogleraren – die op de universiteiten rondlopen. “Daar kunnen wij nog veel van leren.” De taal hoeft geen obstakel te zijn, meent Zwarts. “De Brazilianen die wij ontmoetten, spraken bijzonder goed Engels. Het is ook in hun belang om in Engels te investeren, want een Noord-Amerikaanse of Europese PhD-opleiding krijgt daar nog altijd meer waardering.”

Innovatieve concepten

Op kleinere schaal, maar ook met veel enthousiasme, werkt de opleiding Bouwkunde van de Hogeschool van Amsterdam aan een samenwerkingsverband met de Federale Universiteit van Rio de Janeiro (UFRJ). Menno Trautwein is coördinator van het project waarbij studenten sinds 2006 onderzoek doen naar nieuwe vormen van sociale woningbouw in Brazilië en naar de ontwikkeling van technisch innovatieve concepten.

“Voor onze studenten is het goed om uit de Nederlandse context te komen”, legt hij uit. Aan het project is zelfs een wedstrijd verbonden. “Groepjes studenten krijgen de opdracht goedkope maar kwalitatief goede woningen voor lage inkomensgroepen te ontwerpen. In 2010 hopen we de winnende ideeën te verwezenlijken.”

De HvA heeft de afgelopen jaren veel geleerd over Brazilië en de Brazilianen. Zo was het oorspronkelijk de bedoeling om binnen het project woningen te bouwen voor de allerarmste mensen in sloppenwijken. Maar dat bleek allerlei problemen te geven.

“Sloppenwijken zijn illegaal gebouwd. Het is politiek onverantwoord om daar als hogeschool iets te gaan doen”, vertelt Trautwein. Het project richt zich nu op legale sociale woningbouw in *suburbs* met veel sociale problemen en armoede.

Een ander punt waar de HvA tegenaan liep, was dat de Braziliaanse studenten architectuur niet erg geïnteresseerd bleken in sociale woningbouw. “Hier kunnen studenten het zich permitteren zich daarin te specialiseren”, zegt Trautwein. “Maar in Brazilië zit geen geld in de sociale woningsector. Die vormt daardoor een te groot financieel risico voor de studenten. Zij richten zich liever op hogere architectuur – resorts, kantoren en musea.”

Pannetjes

Ook op andere punten bestaan er verschillen tussen Nederland en Brazilië waar je je, volgens Zwarts, Trautwein en Meurs, van bewust moet zijn als je met een Braziliaanse instelling wilt gaan samenwerken. Zo is, volgens RUG-rector Zwarts, een masteropleiding in Brazilië echt een opstap naar een wetenschappelijke carrière. “Dat geldt in Nederland niet zo sterk.”

HvA-projectcoördinator Trautwein signaleert in Brazilië een “grote muur” tussen master en bachelor. “Die twee kennen een heel andere infrastructuur, met verschillende docenten. Ze zijn totaal van elkaar gescheiden, zelfs binnen dezelfde universiteit.”

TU-hoogleraar Meurs heeft een tip voor mensen die contacten willen aangaan met het hoger onderwijs in Brazilië. “Je moet weten hoe de pannetjes in elkaar zitten, zoals ze in Brazilië zeggen.” Die uitdrukking betekent dat je de machtsstructuren moet kennen. “Succes hangt af van de personen die je kent. Die lijntjes zijn belangrijker dan institutionele banden. Dat is overal zo, maar in Brazilië nog wat meer.” Meurs ziet ook veranderingen in het Braziliaanse hogeronderwijslandschap. “Vroeger was de Universiteit van São Paulo het enige echte onderzoeksinstituut. Nu zijn er meer hoogwaardige instituten, waaronder ook een aantal particuliere universiteiten.”

Hij hoopt dat zijn universiteit uiteindelijk dezelfde beslissing neemt als de RUG, namelijk om specifiek aandacht te gaan besteden aan contacten met Brazilië. “Want wat de inhoud betreft, is daar zo veel mogelijk.”

EVERT-JAN QUAK

“We troffen in São Paulo veel meer aan dan we van tevoren hadden gedacht”

EEN VAN BRAZILIË'S GROOTSTE 'ONDERWIJSDENKERS'

WIL FATSOENLIJKE SCHOOL VOOR IEDEREEN

'Brazilië is toe aan een onderwijsrevolutie'

Samenwerking met Europa is voor Braziliaanse universiteiten nog belangrijker dan met de Verenigde Staten en de rest van Latijns-Amerika. Dat stelt de Braziliaanse senator Cristovam Buarque (64), oud-rector van de Universiteit van Brasília en oud-onderwijsminister. 'Wij kunnen daar alleen maar beter van worden.'

Foto: Kieran Kaal

Oud-onderwijsminister Buarque vindt samenwerking met het "continent van onze wortels" belangrijker dan met de VS en de rest van Latijns-Amerika.

Internationalisering in het hoger onderwijs gaat Cristovam Buarque aan het hart. "Het akkoord tussen de Nuffic en Capes is erg belangrijk voor Brazilië", vertelt de Braziliaanse onderwijskenner in de studio waar *Transfer* hem treft. "Ten eerste omdat we achterlopen bij Europa. We kunnen dus alleen maar beter worden van samenwerking. Ten tweede zie ik het als een nieuw stapje in een niet te stuiten ontwikkeling. Op de middellange termijn komen universiteiten over de hele wereld met elkaar in contact

te staan. We moeten onze kennis halen waar die is." Buarque – in 2006 nog presidentskandidaat nadat hij drie jaar eerder door president Lula aan de kant was gezet als onderwijsminister – bespeurt onder Braziliaanse hogeronderwijsinstellingen "wil" en "besef van de noodzaak" om werk te maken van internationalisering. Wel vindt hij dat sommige vakgebieden nog onnodig huiverig zijn om diploma's die in

het buitenland zijn behaald, te accepteren. "Vooral bij traditionele opleidingen als geneeskunde of rechten heerst een protectionistische houding."

Om uitwisseling tussen Nederlandse en Braziliaanse instellingen te stimuleren, vindt Buarque het daarom van groot belang dat de overeenkomst tussen Nuffic en Capes uitmondt in een *joint-degree*-programma. Voorlopig deelt Brazilië zulke programma's alleen met Frankrijk, Duitsland en Argentinië.

Wortels

Braziliaanse studenten die met een beurs in het buitenland gaan studeren, doen dat doorgaans aan een Amerikaanse of Europese universiteit. Uit gegevens van de Oeso blijkt dat ruim 30 procent voor de VS kiest, gevolgd door Frankrijk, Spanje en Duitsland (elk bijna 10 procent).

Buarque, doctor in de economie (Sorbonne), is blij dat hij zelf in Europa is gepromoveerd. Samenwerking met het "continent van onze wortels" vindt hij nog belangrijker dan met de VS en de rest van Latijns-Amerika. "Europese universiteiten hebben een opener visie en een gevarieerder aanbod dan Amerikaanse instel-

Het Congresso Nacional in Brasilia, naar het wereldberoemde ontwerp van architect Oscar Niemeyer.

lingen.” Volgens de oud-rector is de aantrekkingskracht van de VS onder Braziliaanse studenten bovenal een kwestie van faciliteiten. “Europa zou meer kunnen doen om buitenlands talent te lokken. De Amerikanen geven traditioneel veel meer beurzen dan Europa. Meer Engelstalig onderwijs zou ook helpen.”

Zodra Buarque over het onderwijs in eigen land komt te spreken, wordt zijn toon somberder. Hij vindt dat Brazilië dringend toe is aan een ‘onderwijsrevolutie’, een term waarmee de bevlogen senator weinig vrienden maakte binnen het gematigde kabinet Lula I. “Ons hoger onderwijs staat er nog het beste voor. Maar het probleem is dat slechts een derde van de leerlingen de middelbare school afmaakt. En hun niveau is gemiddeld laag. Dat dwingt universiteiten de lat lager te leggen.”

Om die reden raadt hij buitenlandse studenten aan hun opleiding in Brazilië zorgvuldig te selecteren. “Onze universiteiten hebben goede opleidingen, maar niet één biedt louter hoge kwaliteit. Zelfs aan de gerenommeerde Universiteit van São Paulo zijn opleidingen afgekeurd.”

Het goede nieuws, zo stelt Buarque, is dat Braziliaanse

ho-opleidingen strak en gedetailleerd worden geëvalueerd en dat de beoordelingen toegankelijk zijn via internet. Master- en PhD-opleidingen worden elke drie jaar geëvalueerd door Capes. Daarnaast wordt van het merendeel van de Braziliaanse ho-instellingen de maat genomen via de net vernieuwde kwaliteitsindex van het ministerie van Onderwijs, de zogeheten IGC. Deze toetst de kwaliteit van lagere opleidingen, laboratoria, bibliotheken, docentencorps, curricula en – een noviteit – de sociale impact van de opleiding. “Zo wordt een extra punt toegekend aan medische opleidingen die een redelijk aantal artsen voor de basiszorg afleveren. Ik juich dat toe, want specialistenzorg voor de rijken heeft Brazilië genoeg”, zegt de linkse senator. De eerste – voorlopige – IGC-cijfers zijn echter kritisch ontvangen in het veld. Zo vindt de bekende onderwijsanalist Simon Schwartzman dat de index te veel criteria op een hoop gooit en daarmee zijn doel – inzicht geven in sterke en zwakke punten van hogeronderwijsinstellingen – voorbij schiet. “Waar is het goed voor om te weten dat de Federale Universiteit van Rio de Janeiro 35^e staat in de index? Helpt dat studenten die overwegen zich aan te melden voor

economie, medicijnen, lichamelijke opvoeding of een PhD biofysica?”, vraagt hij zich retorisch af op zijn weblog. Ook stelt Schwartzman dat de IGC de toegevoegde waarde van opleidingen niet blootlegt, omdat geen rekening wordt gehouden met het beginniveau van studenten. Dat geeft volgens hem een vertekening ten gunste van publieke instellingen, die door hun betere reputatie betere leerlingen aantrekken dan de privésector.

Goede zaak

Terwijl buitenlandse kenniswerkers in Brazilië meestal op publieke universiteiten belanden, is ruim 80 procent van de Braziliaanse studenten aangevoerd op privé-universiteiten. Vooral in de jaren negentig is hun aantal enorm gegroeid, een ontwikkeling die Buarque ondanks hun mindere kwaliteit als positief beschouwt. “Twintig jaar geleden was er in kleinere steden in het binnenland helemaal geen hoger onderwijs. Nu wel, en meestal zijn dat privé-instellingen.”

Onder de huidige Braziliaanse regering komt daar langzaam verandering in. Het aantal studieplekken aan federale universiteiten moet volgend jaar zijn verdubbeld tot 227.000 (ten opzichte van 2003), en daarbij is regionale spreiding het uitgangspunt. “Een goede zaak, want veel te veel studenten stoppen uit geldgebrek voortijdig met hun studie”, zegt Buarque.

Vreemd genoeg zijn het in Brazilië vooral de rijkere studenten die profiteren van het goede gratis onderwijs van publieke universiteiten. De toelatingstoetsen zijn namelijk zo moeilijk dat kandidaat-studenten van de slechte openbare middelbare scholen er nauwelijks aan te pas komen tegenover leerlingen van dure privéscholen.

Om deze scheve situatie te corrigeren, heeft de regering voorgesteld de helft van de plekken op federale universiteiten te reserveren voor leerlingen van openbare middelbare scholen. Zo’n 20 procent van deze plekken wordt bestemd voor zwarte en indiaanse studenten, afhankelijk van de bevolkingsamenstelling van de betreffende Braziliaanse

deelstaat. Het controversiële wetsvoorstel, dat Buarque als voorzitter van de onderwijscommissie door de senaat heeft gekregen, lijkt alleen muurvast te zitten in de Kamer van Afgevaardigden.

Te bleek

Vooruitlopend op de mogelijke nieuwe wet zijn meer dan zestig federale universiteiten op eigen houtje al begonnen met selectie op basis van huidskleur. Uitgangspunt daarbij is de zelfperceptie van de kandidaat-student. Ofwel, wie zichzelf als zwart beschouwt, is zwart. Bij volkstellingen is dat ruim 5 procent van de Braziliaanse bevolking (55 procent noemt zich blank, 40 procent halfbloed), maar dat percentage is aan de poort van de universiteit flink hoger.

Tegenstanders van rasquota wijzen vaak op een relletje op Buarques Universiteit van Brasília, die meedoet aan de positieve discriminatie. Toen zich daar een eeneiige tweeling met een zwarte vader en een blanke moeder aanmeldde als zwart, werd de ene broer op basis van een foto toegelaten, terwijl de ander te bleek werd bevonden door de ballotagecommissie.

“Dat was een misser die niets afdoet aan de noodzaak van de wet”,

verdedigt Buarque. “Het is goed dat meer Brazilianen zich zwart verklaren. Critici beweren ten onrechte dat kleur er niet toe doet in een gemêleerd land als Brazilië. Maar hoeveel zwarte rectoren van universiteiten zijn er? Juist, nul. We moeten de kleur van onze elite zien te veranderen. Ik zou dat liever niet via quota doen, maar via goede openbare basis- en middelbare scholen. Maar dat gaat zeker twintig jaar duren.”

Zoals het een Braziliaans politicus betaamt, mag Buarque graag een vergelijking trekken met voetbal. “Brazilië heeft nog nooit een Nobelprijs gewonnen, maar we produceren de ene na de andere voetbalster. Hoe dat komt? Iedere Braziliaan, arm of rijk, heeft gelegenheid om een balletje te trappen. Maar lang niet iedereen kan naar een fatsoenlijke school. Voetbal laat zien wat mogelijk is op een gelijk speelveld.”

KIERAN KAAL

*“Problemen in
middelbaar onderwijs
dwingen universiteiten
de lat lager te leggen”*

‘De kerk protesteert wel degelijk’

Christian Laheij (27) ging voor zijn studie culturele antropologie naar een buitenwijk van Rio de Janeiro. Daar onderzocht hij welk effect het geweld van drugsbendes op kerkgemeenschappen heeft.

“Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in hoe mensen met geweld omgaan. Welk effect daarvan op hun eigen bestaan staan ze toe en hoe beoordelen ze geweld wanneer het anderen wordt aangedaan? In Brazilië is de terreur van drugsbendes in de arme wijken een belangrijk *issue*, maar de vraag wat die terreur met de mensen doet, zag ik nooit bevredigend beantwoord. Toen ik via de VU in Amsterdam de kans kreeg om deel te nemen aan een uitwisselingsprogramma met dat land, was mijn scriptieonderwerp geboren.

Ik heb onderzoek gedaan in Amapá, een wijk in een buitenstad van Rio de Janeiro. Eind jaren '80 is daar een familie uitgemoord, vermoedelijk omdat de pater familias een drugsbende de toegang had geweigerd tot zijn bar. Hij schakelde zelfs de politie in – een doodsonde in de ogen van die bendes. Het beeld dat de media meestal geven, is dat de bevolking na zo'n terreurdaad gelaten reageert. Mensen durven hun gevoelens van afschuw niet te laten blijken, als ze de boeven al niet steunen. Mijn bevinding is dat het veel genuanceerder ligt.

Martelaren

Allereerst zijn de drugsbendes in die arme wijken niet oppermachtig, maar is er een subtiel evenwicht tussen bewonersorganisaties, de kerk en de criminelen. De bendes voorzien in zaken die de overheid

laat liggen, bijvoorbeeld schoon drinkwater en een wegennet. Daarmee kweken ze een zekere *goodwill* bij de bevolking. Maar om die te behouden en hun afzetmarkt niet te verspelen, moeten ze de invloed van de kerk en de gewone mensen zelf wel tolereren. Die zullen de confrontatie met zo'n drugsbende misschien niet aangaan, maar dat wil nog niet zeggen dat ze hun gevoelens verzwijgen. In Amapá heeft de kerk na die gruwelijke moordpartij van het huis van de slachtoffers een kapel gemaakt voor de buurtbewoners en zijn de kinderen tot martelaren uitgeroepen. Noem dat maar geen protest!

Ik heb het zeer naar mijn zin gehad in Brazilië, maar mijn interesse reikt verder dan dat land. Ik vind het geweldsvraagstuk zelf het boeiendst. Daarom ga ik nu met een HSP-beurs naar de *London School of Economics and Political Science*. Daar hoop ik bijvoorbeeld een antwoord te vinden op de vraag wanneer mensen zich met een slachtoffer van geweld identificeren en wanneer het ze min of meer koud laat wat een ander overkomt. Denk maar aan een afrekening in het criminele circuit: veel medelijden met een boef hebben de meeste mensen toch niet. Hier niet, en in Brazilië, waar die vraag voor het eerst in me opkwam, ook niet.”

ANNEMIEKE BOSMAN

‘We willen zo veel mogelijk

Als opkomende wereldmacht heeft Brazilië niet te klagen over buitenlandse belangstelling voor samenwerking in het hoger onderwijs. Naast Nederland werken ook Zweden, Canada en Mexico aan akkoorden met de intermediaire overheidsorganisatie Capes. Wat verwachten de Brazilianen van het Neso-kantoor in Brasilia?

Symmetrie. Dat is volgens Sandoval Carneiro Junior (62) tegenwoordig de essentie van samenwerking tussen Brazilië en buitenlandse partners. Vroeger was dat anders, weet het hoofd Internationale Betrekkingen van overheidsorganisatie Capes. “Toen was samenwerking vooral een kwestie van hulp van Noord aan Zuid. Maar inmiddels heeft ons hoger onderwijs ook veel te bieden.”

Voor sommigen is dat wennen, gniffelt Carneiro Junior in zijn kantoor op het ministerie van Onderwijs in Brasilia. “Ik herinner me een Amerikaanse collega die bedenkingen had bij het groeiende aantal ‘sandwich’-PhD’s tussen de VS en Brazilië. ‘Wat is dan het idee: dat jullie het brood leveren en wij de ham?’, vroeg hij ietwat arrogant. Tegenwoordig kan de ham best Braziliaans zijn.” Dat is allang geen nieuws meer voor Wageningen Universiteit en Research Centrum. De WUR heeft al sinds 2005 een directe samenwerkingsovereenkomst met Capes. Die heeft de afgelopen jaren geresulteerd in een uitbreiding van het aantal onderzoeksprojecten en een toename van het aantal Nederlandse studenten in Brazilië en Braziliaanse kenniswerkers in Wageningen.

Veel gemakkelijker

Toch ontstaat er, volgens Carneiro Jr., met de opening van een Neso-kantoor in Brasilia, een wenselijker situatie. “Ook in andere partnerlanden, zoals Frankrijk en Duitsland, werken we via overeenkomsten met overheidsorganisaties als de Nuffic. Dat is voor ons veel gemakkelijker dan stuk voor stuk zelf contact zoeken met buitenlandse instellingen. Waarschijnlijk loopt de samenwerking met Wageningen vanaf volgend jaar ook via de Neso, en niet langer direct.”

Carneiro Jr. ziet de relatie met Wageningen wel als

basis voor samenwerking met andere Nederlandse hogeronderwijsinstellingen. “Nederland heeft excellentie onderzoeksgebieden voor een klein land”, prijst hij. “Ik denk aan de voortreffelijke kennis van elektrische systemen. Daarnaast leent de Nederlandse kolonisatie van het noordoosten van Brazilië in de zeventiende eeuw zich voor verder gemeenschappelijk historisch onderzoek. En ik verwacht dat Wageningen met meer Braziliaanse instellingen gaat samenwerken op gebieden als biotechnologie en agronomie.”

Ook de directeur van het Wageningse kantoor in São Paulo, Peter Zuurbier, denkt dat de samenwerking dankzij het Neso-kantoor een “bredere basis” krijgt. “De ontwikkeling van gezamenlijke master- en doctorgraden is hierbij voor Brazilianen een belangrijke prioriteit. Voor Nederland bieden deze gezamenlijke programma's een kans om internationaal voorop te lopen.”

Afspraken over stages

Carneiro Jr. beaamt dat Brazilië groot belang hecht aan de ontwikkeling van *joint degrees*. “We willen die bij zo veel mogelijk opleidingen opzetten, naar het voorbeeld van onze samenwerking met Frankrijk.” De ervaringen met de Fransen moeten trouwens ook op andere gebieden als voorbeeld dienen. Zo wil Capes graag samen met Nederland afspraken maken over stageplaatsen bij bedrijven. Een dergelijke samenwerking met Frankrijk loopt al, en de ervaringen zijn positief.

De Fransen werken sinds de jaren tachtig samen met Capes en zijn voor de Brazilianen de benchmark in Europa. Carneiro Jr. is, als *Transfer* hem spreekt, net terug van het jaarlijkse overleg met de Franse partners. In dat overleg wordt beslist over de start en de voortgang van gezamenlijke onderzoeksprojecten.

joint degrees opzetten'

“Van ruim honderd voorstellen hebben we er 37 goedgekeurd”, vertelt Carneiro Jr. “Kwaliteit gaat voor kwantiteit. Dat zal ook gelden voor de samenwerking met Nederland.”

Zijn er voor de Brazilianen eigenlijk ook struikelblokken in de samenwerking met Europese hogeronderwijsinstellingen? Eén probleem noemt Carneiro Jr. direct: collegegeld. “Buitenlandse studenten hoeven geen cent te betalen aan publieke universiteiten in Brazilië. Wij verwachten op dat punt wederkerigheid van onze partners. Onze samenwerking met Groot-Brittannië is stukgelopen op de hoge collegegelden die daar werden gevraagd.”

Evaluaties

Capes is in Brazilië vooral bekend als waakhond van alle master- en PhD-opleidingen. Haar driejaarlijkse evaluatie kan de buitenlandse ambities van Braziliaanse instellingen maken of breken, want alleen erkende onderzoeksprojecten van erkende opleidingen komen in aanmerking voor financiering. De voorkeur gaat uit naar opleidingen die een 6 of 7 scoren op een schaal van 7. Bij de meest recente beoordeling, vorig jaar, haalde bijna 10 procent van de 2.266 opleidingen die score. Opleidingen die een 1 of 2 scoren – vorig jaar 4 procent van alle opleidingen – worden direct gesloten.

De beoordeling van de opleidingen is in handen van 47 vakcommissies, legt Carneiro Jr. uit. Daar werken in totaal ongeveer achthonderd specialisten, die continu de vinger aan de pols houden bij de instellingen. Het cijfer dat een opleiding krijgt, wordt gebaseerd op onder meer het aantal

doctoren dat lesgeeft, de coherentie van het curriculum, de kwaliteit van de laboratoria en de sociale impact die een opleiding heeft. “Aan de bekendmaking van de uiteindelijke score gaan maanden van – soms verhitte – discussie vooraf. Het is een complex en zeer interessant proces. Iedere commissie hanteert de criteria op haar eigen manier. Het functioneren van een conservatorium meet je toch anders dan dat van een opleiding theoretische natuurkunde.”

KIERAN KAAL

Sandoval Carneiro Junior.

Foto: Kieran Kaal

“Bij sandwich-programma's kan de ham tegenwoordig best uit Brazilië komen”

CAPES KRIJGT ER EEN BELANGRIJKE TAAK BIJ

De nieuwe Braziliaanse Nuffic-partner Capes ('Coördinatie van Perfectionering van Hoogopgeleiden') is een intermediaire overheidsorganisatie die sinds 1951 de kwaliteit van hoger onderwijs en onderzoek bevordert. Haar hoofdtaken zijn scholing van hoogleraren en onderzoekers, financiering van buitenlandse uitwisseling en de

driejaarlijkse evaluatie van alle Braziliaanse master- en PhD-opleidingen.

Het budget van Capes gaat volgend jaar omhoog van 450 naar 750 miljoen euro. De reden hiervoor is dat Capes voor het eerst verantwoordelijk wordt voor de coördinatie van de (bij)scholing van honderdduizenden basisschoolleraars op publieke universitei-

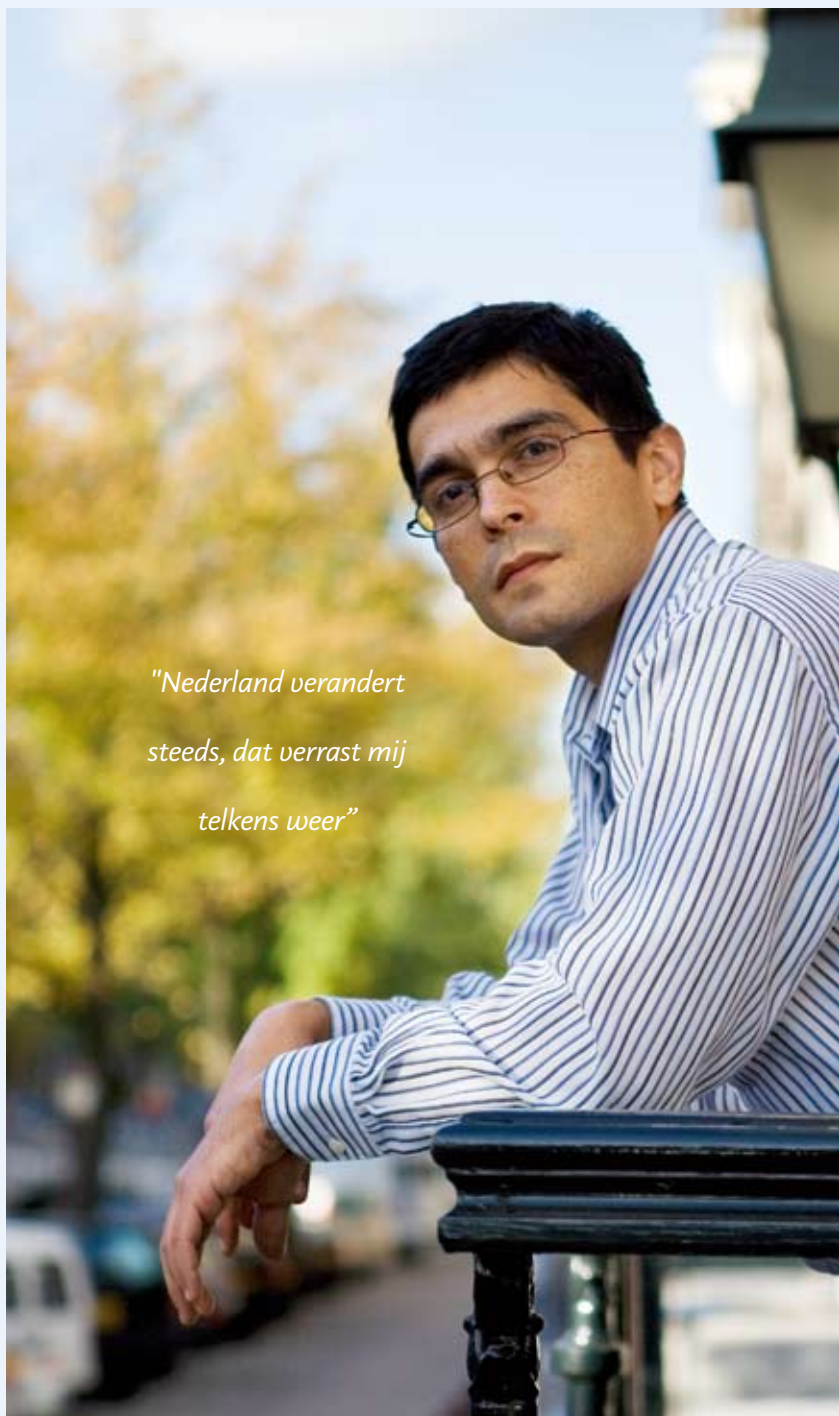
ten. Het basisonderwijs in Brazilië kan wel wat extra aandacht gebruiken: terwijl het hoger onderwijs in internationale kwaliteitsvergelijkingen rond de vijftiende plek schommelt, valt het basisonderwijs buiten de topvijftig. (KK)

‘Ik wil een brug bouwen tussen Brazilië en Nederland’

Voor de Nederlandse kenniseconomie zijn ze hard nodig: talentvolle wetenschappers uit het buitenland. Wie zijn deze kenniswerkers? Transfer praat met negen van hen. Deze maand de Braziliaan Fábio de Castro. De milieuantropoloog is Brazilië-specialist bij het interuniversitaire Latijns-Amerika-centrum (Cedla) in Amsterdam.

*"Nederland verandert
steeds, dat verrast mij
telkens weer"*

Fotocredit: Won Tuinema

Dat Fábio de Castro in Nederland ging wonen en werken, was voor hemzelf een grote verrassing. “Ik had veel meer connecties in de Verenigde Staten, waar ik ben gepromoveerd, en in mijn geboorteland Brazilië. Daar had ik ook een groot netwerk.” Maar zijn grote liefde vond een baan in Nederland en dat veranderde alles. “Mijn partner heeft de Duitse nationaliteit. We spraken af dat we zouden afwachten wie als eerste een baan zou vinden en dat we ons daar zouden vestigen. Mijn partner vond werk in Nederland. Zodoende kwam ik hier terecht.”

De Braziliaan, die milieuanthropoloog is, ging bij verschillende Nederlandse instituten en universiteiten langs om zijn diensten aan te bieden.

“Daaronder zat ook het Cedla. Mijn bezoek verliep erg goed, de mensen waren heel vriendelijk en de directeur was zeer gastvrij. Ik verzorgde een lezing voor ze, maar ze hadden helaas geen vacature. We besloten contact te houden.”

De Castro vond werk als wetenschappelijk redacteur bij uitgever Springer. “Daar werkte ik vier jaar, toen het Cedla op zoek bleek te zijn naar een Brazilië-specialist. Die baan was mij op het lijf geschreven. Tijdens mijn jaren als redacteur was ik gelukkig naar veel wetenschappelijke congressen geweest en had ik de literatuur goed bijgehouden. Ik was dus goed op de hoogte van de laatste ontwikkelingen. Maar ik miste tijdens mijn werk als redacteur het wetenschappelijke onderzoek en vooral het contact met studenten. Ik ben namelijk gek op discussies.”

Biobrandstof

En zo kreeg De Castro zijn droombaan in het land waar hij toevallig terecht was gekomen. De Braziliaan haalde in 1992 zijn mastertitel in ecologie aan de universiteit van Campinas in Brazilië en promoveerde in milieuanthropologie aan de Amerikaanse universiteit van Indiana.

De Castro doet vooral veel onderzoek naar de Amazone. “De mensen die aan deze rivier wonen, ontwikkelen hun eigen regels. Ze vissen bijvoorbeeld een bepaalde tijd niet in een bepaald gebied om de visvoorraad op peil te houden. Sommige regels zijn er om de omgeving te beschermen, andere zijn sociale controle. Ik onderzoek welke regels waarvoor gelden. En hoe deze informele regels – de afspraken die verschillende dorpen met elkaar maken – zich verhouden tot de formele regels.”

Een ander onderzoek van hem betreft biobrandstof. “Ik begin binnenkort een project om erachter te komen in welke mate lokale gebruikers profiteren van een certificeringssysteem voor kleine ondernemers. Ik bekijk ook hoe duurzaam biodiesel is. Uiteindelijk zal ik proberen vast te stellen onder welke ecologische en sociale omstandigheden biodiesel een

goede en een slechte impact heeft.”

De milieuanthropoloog hecht veel waarde aan veldwerk. “Ik ga een of twee keer per jaar minimaal een maand naar Brazilië, omdat ik de mensen wil spreken die aan de Amazone wonen. Dat is uiteraard zeer relevant voor mijn onderzoek. Aan Braziliaanse universiteiten ligt veel nadruk op veldwerk en is er weinig aandacht voor de theorie. Daarom wilde ik graag in Amerika promoveren. Op de universiteit van Indiana waren ze heel erg goed in de theorie en in het verwerken en verspreiden van informatie. Maar aan veldwerk deden ze amper; daardoor was het onderwijs zeer abstract. Soms bedachten ze dingen die in de praktijk nooit konden werken, maar dat hadden ze niet door omdat ze de praktijk niet goed kenden. Die *mismatch* was erg jammer. Maar daar werken vulde mijn kennis wel geweldig aan. In Nederland is er een gezonde combinatie van theorie en praktijk.”

Ongerust

De Castro voelt zich na inmiddels vijf jaar thuis in Nederland. “Aan het weer kan ik als Braziliaan natuurlijk niet wennen. Het valt me op dat hier altijd wordt gebouwd, er is heel veel bedrijvigheid. Ik woon in Den Haag en was een tijd niet op het Centraal Station geweest. Nu zie ik dat er naast het station een grote bouwput is ontstaan bij het winkelcentrum Babylon. Nederland verandert steeds, dat verrast mij telkens weer. En als milieu-anthropoloog vind ik het fantastisch dat hier zo veel mensen fietsen.”

Ook het landschap fascineert de Braziliaan. “Ik was nog niet eerder in een land geweest waar alles zo vlak is. Toen ik erachter kwam dat ik maar net boven NAP woonde, was ik wel even ongerust. Nederland heeft een uniek landschap. Ik interesseer me zeer voor het gevecht met het water dat Nederland door de eeuwen heen heeft geleverd en dat nog steeds voortduurt.” Nu hij lesgeeft en onderzoek doet vanuit Nederland wil De Castro graag samenwerken met zijn Braziliaanse collega's. “Ik denk dat het goed is om een uitwisselingsprogramma op te zetten voor studenten. In Brazilië kunnen mijn studenten fantastisch veldwerk doen en de Braziliaanse studenten kunnen hier zeer goed onderwijs krijgen. Ik hoop dat ik op deze manier een brug kan bouwen tussen Brazilië en Nederland.”

Hoe lang De Castro in Nederland blijft, weet hij niet. “Op dit moment heb ik het hier goed naar mijn zin. Ik werk met studenten, lok discussies bij ze uit. De sfeer in Nederland bevalt mij zeer goed. Maar omdat ik al veel omzwervingen heb gemaakt in mijn carrière, kan ik natuurlijk niemand verzekeren dat ik hier voor altijd zal blijven.”

ROBERT VISSCHER

‘Wij zijn er, wij doen gr

Foto: New York Times/Hollandse Hoogte

Een laborante aan het werk in een laboratorium van het Braziliaanse landbouwkundig onderzoekscentrum Embrapa.

Van alle Nederlandse hogeronderwijsinstellingen heeft Wageningen UR waarschijnlijk de meest uitgebreide onderzoekssamenwerking met Brazilië. De instelling heeft een permanente vestiging bij de Universiteit van São Paulo. Andersom heeft het Braziliaanse onderzoeksinstituut Embrapa een vaste medewerker in Wageningen. Wat kunnen andere partijen van deze samenwerking leren?

aag mee'

“Wageningen heeft een uitstekende naam in Brazilië. Toen wij in 2002 voor het eerst zochten naar vestigingsplaatsen in Europa, waren er voor ons maar twee opties: Agropolis in Montpellier en Wageningen.” Aan het woord is Manoel Souza, werkzaam in Wageningen voor Embrapa, het landbouwkundig onderzoeksinstituut van de Braziliaanse overheid. Met 41 vestigingen verspreid over heel Brazilië en 9.000 werknemers, onder wie 2.500 onderzoekers, is Embrapa het grootste onderzoeksinstituut van Latijns-Amerika.

Agropolis werd in 2002 gastheer van de eerste Europese Embrapa-vestiging, Wageningen volgde in 2006. “Samen met onze vestiging die al sinds 1998 in de Verenigde Staten bestaat, zijn deze Europese vestigingen een eerste invulling van onze internationaliseringsstrategie”, aldus Souza. De internationale aanwezigheid dient twee doelen: het faciliteren van contacten en het concreet verrichten van gezamenlijk onderzoek. “Daarom noemen we deze buitenlandse vestigingen ook wel *laboratórios no exterior*, afgekort tot Labex.”

Naast Labex-vestigingen heeft Embrapa sinds 2006 nog een kantoor in Ghana. “Dat kantoor heeft echter een ander doel, namelijk om onze wetenschappelijke kennis en technologische oplossingen aan het hele Afrikaanse continent beschikbaar te stellen”, legt Souza uit. “Kantoren van dit type gaan we binnenkort ook openen in Venezuela en Midden-Amerika.” Brazilië als initiator van *capacity building* en kennisoverdracht aan ontwikkelingslanden.

Bananen

Souza's persoonlijke takenpakket weerspiegelt nauwgezet de internationale strategie van Embrapa. De helft van zijn tijd besteedt hij aan het leggen en onderhouden van contacten met Europese instellingen, researchcentra en onderzoekers. De andere helft steekt hij in wetenschappelijk onderzoek naar genetische schimmelziekten in bananensoorten. Onderzoek dat voor een deel vanuit Brazilië, voor een ander deel door een Nederlandse ngo wordt gefinancierd. “Bananen hebben een wereldwijde relevantie als basisvoedsel”, legt Souza uit. “Onderzoek naar

de genetische oorzaak van ziekten kan wereldwijde toepassing hebben. En daarmee kunnen we ook onze kennis in bijvoorbeeld Afrika overdragen. Ook weer iets waarin we samen kunnen optrekken met Wageningen.”

Net als Embrapa volgt ook Wageningen een internationaliseringsbeleid waarbij gezamenlijk onderzoek, aandacht voor Afrika en millenniumdoelstellingen, en het idee van lokale vestigingen centraal staan. In Brazilië en Latijns-Amerika liggen veel kansen voor gezamenlijk onderzoek, vindt Peter Zuurbier, hoofd van de Wageningse vestiging in São Paulo. Brazilië is een enorme landbouwstaat waar uitvoerig onderzoek wordt gedaan op bijna alle terreinen waarmee ook Wageningen zich bezighoudt. “Een paar voorbeelden zijn natuurlijke hulpbronnen, biotechnologie, genetisch onderzoek naar plantenziekten, duurzame energie en waterenergie”, somt Zuurbier op. Daarnaast zijn er plannen om gezamenlijk onderzoek in Afrika te doen. “Het is echter ook de kwaliteit van de Braziliaanse partners die de samenwerking voor ons interessant maakt”, vervolgt Zuurbier. “Behalve met Embrapa, werken wij ook nauw samen met de universiteiten van São Paulo en Lavras. Twee gerenommeerde instellingen die bovenaan de ranglijsten te vinden zijn.”

Relatief nieuw element

In 2007 opende Wageningen UR een vestiging bij de Universiteit van São Paulo. Bram Huijsman, directeur van Wageningen International, vertelt dat het idee van lokale vestigingen voor Wageningen vooral gericht is op de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China) en andere opkomende kenniseconomieën. “Lokale aanwezigheid in dit soort landen is een relatief nieuw element in onze internationaliseringsstrategie. Het doel is om – als Europese speler – onze onderzoekssamenwerking met *emerging knowledge countries*’ duurzaam uit te bouwen”, aldus Huijsman. China en Brazilië zijn de eerste landen waar sinds kort permanent medewerkers zijn aangesteld. Maar andere landen zullen volgen. Persoonlijk contact is essentieel bij Latijnse partners, weet Zuurbier. De lokale aanwezigheid van

Wageningen in Brazilië draagt volgens hem dan ook sterk bij aan de verduurzaming van de samenwerking. “Door hier – als een van de weinige Europese instellingen – daadwerkelijk aanwezig te zijn, geven we een duidelijk signaal af. Wij zijn er. Wij doen graag mee. In het begin was het nog redelijk *push*-gericht en waren we vooral bezig kenbaar te maken dat we hier zijn. Nu worden we al vaker benaderd om deel te nemen aan netwerkbijeenkomsten en fora.”

Is lokale aanwezigheid dan een voorwaarde voor succesvol samenwerken met Brazilië? “Dat hangt er maar van af”, antwoordt Zuurbier. “Als de lokale aanwezigheid je helpt bij het bereiken van je strategische doelen, dan is het iets wat je moet overwegen. Maar onderzoek is ook gewoon business. Uiteindelijk moet je alles kunnen verantwoorden. Levert onze aanwezigheid in Brazilië voldoende op in euro’s? In het aanboren van nieuwe onderzoeksfondsen? In wetenschappelijk opzicht? Deze vragen kunnen wij allemaal met ‘ja’ beantwoorden. Dus volgens mij zitten wij hier goed. Maar samenwerking met andere Nederlandse instellingen op dit punt is natuurlijk ook goed mogelijk. Zo zijn wij in gesprek met Groningen en Delft om op bepaalde deelterreinen zaken gezamenlijk op te pakken.”

Dilemma

Ook het Neso-kantoor in Brasília kan volgens Zuurbier een belangrijke rol gaan spelen in de contacten tussen Nederland en Brazilië. Al in een vroeg stadium is er contact geweest met de Nuffic. Onder andere over de vraag waar het Neso-kantoor zou moeten worden gevestigd. Zuurbier: “Wij hebben toen het dilemma geschetst. Alle belangrijke instellingen, multinationals en onderzoekscentra zitten in São Paulo. Maar de overheid zit in Brasília. Als je strategie voornamelijk op de overheid is gericht, dan is Brasília de stad waar je je moet laten zien. En ik denk dat een Neso-kantoor bij uitstek geschikt is om zaken op nationaal niveau zaken af te stemmen. Om bijvoorbeeld ministeries uit beide landen met elkaar tot afspraken te laten komen. Of om organisaties als een VSNU met de Braziliaanse *counterpart* in contact te laten komen. Juist op dat vlak kunnen instellingen zelf maar een beperkte rol spelen en verwacht ik dat de Neso zal uitgroeien tot een strategische partner.”

“Door hier daadwerkelijk aanwezig te zijn, geven we een duidelijk signaal af”

Naar het voorbeeld van Wageningen is de Neso in gesprek getreden met Capes, de intermediaire organisatie die namens de Braziliaanse overheid de kwaliteit van hoger onderwijs en onderzoek bevordert. In een reeds in 2006 getekend *memorandum of understanding* met Wageningen UR stelt Capes beurzen beschikbaar voor PhD-studenten van verschillende Braziliaanse openbare universiteiten die in Wageningen willen promoveren of een deel van hun onderzoek willen doen. De afgelopen drie jaar hebben dertig PhD-studenten en postdocs van de regeling gebruikgemaakt.

Naar verwachting zal de Neso zijn samenwerking met Capes in de vorm van een vergelijkbaar memorandum gieten.

“Als je in Brazilië tot samenwerking wil komen, dan ontkom je er bijna niet aan om je intenties een formele inbedding te geven”, weet Zuurbier uit eigen ervaring. “*Memoranda of understanding* zijn in Brazilië daarvoor de meest geëigende vorm.” Iedereen die in het land wil ondernemen, moet volgens hem ook weten dat Brazilië een sterke, grote en soms ingewikkelde bureaucratie kent. “Het land volgt zijn eigen regels voor besluitvorming en voor het toekennen van bijvoorbeeld onderzoeksfondsen. Dat betekent dat je veel zaken niet op een Nederlandse manier kunt aanpakken. Je moet geduldig zijn en flexibel.”

Transparant

Heeft Zuurbier nog een ander advies voor een goede samenwerking met Braziliaanse partners? “Het belangrijkste is je strategische doel. Wat wil je bereiken in de samenwerking? Een docent die een halfjaartje in Brazilië komt werken, dat heeft weinig zin. Als je iets wil bereiken in Brazilië, dan is het belangrijk dat je voor duurzaamheid kiest. Dat je een businessplan opstelt. Wees transparant in wat je zoekt en wat je te bieden hebt. Dat is duidelijk voor jezelf, natuurlijk. Maar – belangrijker – het biedt ook duidelijkheid aan iedereen in Brazilië.”

ROB BURKHARD

AGENDA

December
2008

Globalisering, klimaatverandering, energie- en voedseltekorten; abstracte en complexe uitdagingen, die vragen om nieuwe vaardigheden van toekomstige professionals. Hoe bereiden wij de student van vandaag voor op de uitdagingen van morgen? Wat is hierbij de rol van de universiteiten, hogescholen, het bedrijfsleven en de overheid? Dit zijn de centrale vragen op het DHO (Duurzaam Hoger Onderwijs) lustrumsymposium *Lead the Way* dat op **3 december** gehouden zal worden in de Rode Hoed in Amsterdam. Gasten zijn onder andere Jacqueline Cramer (minister VROM), Doekle Terpstra (HBO-Raad), Sijbalt Noorda (VSNU), André Veneman (Akzo Nobel) en Ruud Koornstra (Tendris). **Meer informatie via www.dho.nl**

Studiesucces staat hoog op de agenda van universiteiten. Op **11 en 12 december** organiseert de VSNU samen met de Universiteit Maastricht voor het tweede jaar een conferentie over studiesucces in de bachelorfase. In Maastricht draait het dit jaar om *'De kunst van het veranderen'*. Hoe verander je, en vooral, hoe verbeter je de hoger onderwijspraktijk? Samen met zo'n 100 docenten, studenten en opleidingsdirecteuren wil de VSNU de balans opmaken en vooruitkijken naar de toekomst. Prof. Paul Ramsden van de *Higher Education Academy* in het Verenigd Koninkrijk zorgt voor het internationale perspectief. **Meer informatie via www.vsnunl.nl**

Zie ook www.transfermagazine.nl/nieuws/agenda

Fairs

Facon Education Fair

Kuala Lumpur

6 december

www.faconex.com

Meer informatie via fairs@nuffic.nl

Beurzen promotieonderzoek EUI

Het Europees Universitair Instituut (EUI) in Florence is een internationaal instituut voor postdoctoraal onderwijs en onderzoek. Het onderwijs- en onderzoeksprogramma bestrijkt vier disciplines: geschiedenis- en cultuurwetenschappen, politieke en sociale wetenschappen, economie en rechten. Het PhD-onderzoek duurt vier jaar. De Nederlandse overheid stelt jaarlijks vierentwintig beurzen beschikbaar voor de eerste drie jaar. Het vierde jaar wordt door EUI en OCW gefinancierd. Elk jaar zijn gemiddeld acht beurzen beschikbaar voor eerstejaars onderzoekers. Sluitingsdatum is 31 januari 2009. Toelatingsvoorwaarden en aanmeldingsformulieren zijn te vinden op de website van EUI: www.eui.eu. **Zie ook www.nuffic.nl/europeseinstituten en www.beursopener.nl**

Cultureel Verdrag met Israël

De Israëlische autoriteiten stellen diverse beurzen beschikbaar voor studie en onderzoek in Israël aan hoger onderwijsinstellingen, aangewezen door de Israëlische overheid. De beurzen kunnen worden aangevraagd voor de volgende programma's: Post Doctorate, Research, Ph.D, MA of Overseas programma. Beursinhoud: vergoeding van het collegegeld of een maandtoelage voor de kosten van levensonderhoud en een basisverzekering voor ziektekosten. Nuffic levert een bijdrage aan de reiskosten. De sluitingsdatum is 28 november. **Meer informatie www.nuffic.nl/cultureleverdragen (Landeninformatie Israël)**

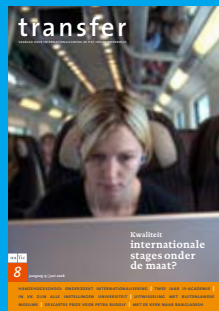
Beurzen voor studie en/of onderzoek in Duitsland

De Duitse autoriteiten stellen in het kader van het Cultureel Verdrag tussen Duitsland en Nederland diverse beurzen beschikbaar voor het studiejaar 2009-2010. Meer informatie hierover op www.nuffic.nl/cultureleverdragen (Landeninformatie Duitsland). De sluitingsdatum voor het indienen van een aanvraag verschilt per type beurs. De sluitingsdatum voor de studiebeurzen is 1 december 2008. Voor meer informatie over de beurzen en het hoger onderwijs in Duitsland. **Zie ook www.daad.de/stipendien**

transfer

AL VIJFTIEN JAAR DÉ BRON VAN INFORMATIE OVER INTERNATIONALISERING IN HET HOGER ONDERWIJS

Neem nu een gratis abonnement op hét vakblad over internationale samenwerking in hoger onderwijs en onderzoek

- Beslissers, beleidsmakers en uitvoerders van internationaliseringsbeleid bij hogescholen, universiteiten, ministeries en aanverwante organisaties
- Docenten, onderzoekers en studenten die betrokken of geïnteresseerd zijn in internationale samenwerking

Transfer is een uitgave van de Nuffic, de Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs en verschijnt negen keer per jaar.

Indien u een gratis abonnement wilt, kunt u

- bellen naar DUO-tijdschriftenservice: (030) 263 1089
- een e-mail sturen naar info@ikabonneermij.nl
- surfen naar www.ikabonneermij.nl/transfer